

328
2

1875

იოსებ ღვინთაშვილი

1850--1887

ს. მთაწმინდელისა

წიგნსაცავი

თბილისი
1887

კ თ ხ ვ თ

21

იმ პირობით, რომელიც წიგნთ-საცემით სარგებლობენ, მოერიდონ წიგნიდან ფურცლების ამოღებას, ყლის გაფუჭებას და ფურცლებზე თავიანთი შენიშვნების წერას. ყველას კარგად უნდა ახსოვდეს, რომ წიგნები ქალაქის წიგნთსაცემის საზოგადო საკუთრებაა, რაიც ავალდებს ფრთხილად მოეპყრონ ამ წიგნებს.

იოსებ დავითაუჭვილი

1850—1887

ზ. მთაწმინდელისა

თბილისი

სტამბა ექ. ხელოძისა, საპერ. ქუჩ. საკუთ. სანღში № 4.

1887

598
1

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 30 апрѣля 1887 года.

იოსებ დაპითხოვნილი

I

იყო დრო—და მას შემდეგ არც ისე დიდი ხანი გასულა, რაც ქართველებში ხერიანი და პატიოსანი პირების არამც თუ დაფასება იკოდნენ, არამედ სახსენებლათაც კი არ ცნობილობდნენ! ამის დასამტკიცებლათ ჩვენ რომ შორს არ წავიდეთ და მოვიყვანოთ სამი მაგალითი ჩვენი ცნობილ შწერლების ცხოვრების ცნობებ-დგან, მაშინ მე იმედი მაქვს, რომ ჩემი თქმა უმნიშვნელოთ არ დარჩება. აბა ესთქვით და ვიკითხოთ: თუ ქართულს ისტორიაში ქართველ პანეგრიტ მისტორიენი რას გადმოგვცემენ «ვეფხვის ტყაოსნის» დამწერის შოთა რუსთველის შესახებ. ჩვენ ვიტყვი, რომ არაფერს! დავით გურამიშვილის შესახებ არაფერს, ნიკოლოზ ბარათაშვილის შესახებ და კიდევ არაფერს! თუმცა ეს უკანასკნელი ამ საუკუნის ნახევარში გარდაიცვალა და ბევრი მისი მნახველი დღესაც ცოცხალი არიან, მაგრამ მისი ამბების გახსენება კი არავის არაფრათ ეპიტნაება! ასე იყო ძველათ და ეს ასევე იქმნებოდა დღესაც, რომ აზიურ მონურს ცხოვრებაში გამოვლილ ხალხთა შეილების დახვედბულს გონებას დასავლეთის განათლების სხივები არ მოხედროდა. და ეს კი

ქართველი საზოგადოება, თავის განათლების კვალთ, საქმეს სხვა ნაირათ ექცევა და ესენი თავიანთ სასარგებლო კაცე^სს უყურადღებოთ და შეუნიშნავათ არ სტოვებენ; მადლობა გარემოებას, რომ დღეს ჩვენ იმასაც მოვესწავრით ჩვენ და ჩვენის საზოგადოებიდამ, რომ ესენი არამც თუ განათლებულ და შესანიშნავ პირებს გლოვობენ, თუ კი ესენი გეყოლიან ჩვენ, არამედ იმათაც კი, ვისაც ოდესმე ორიოდ რამ ლექსი ან სხვა რამე დაუწერიათ და რომელიმე ქართულ ჟურნალ-გაზეთშიც დაუბეჭდიათ. ერთის სიტყვით ასეთი საქციელი ქართველი საზოგადოებისა და მწერლობისა სწორეთ რომ სასიკაღდლო და საქებია, თუ რომ მათ გლოვას და დაფასებას უფრო ფარისევლობა არ ექმნება საგნათ.

დავითაშვილის შესახებ მე ამ წერილის წერას მიტომ კი არ შეუდექი, რომ იგი მელექსე იყო და ხანდისხან ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში დიდის ხეყნა-ლრიტინით თითო-ოროლა ლექსსაც უბეჭდავდნენ, არამედ მე ამას უფრო იმ ჰაზრით მოვიკიდე ხელი, რომ იგი დაბალი ხალხის წრის კაცი იყო, გაუნათლებელი თეორიულის სწავლით და კითხვა და საქმე რომ ყოფილიყო, მაინც იგი ვერც ერთის სასწავლო სახელმძღვანელო კითხვებიდგან პასუხს ვერ მოგცემდათ, მაგრამ ამის ნაცვლად იგი იყო დიდი მეგობარი დაბალი მუშა ხალხისა და ხელოსან ხალხის პატარა და დიდს შევირდებში წიგნის გამაერცვლებელი და პოპულიზატორი, რომლის საშუალებითაც არა ერთმა პატარა ბიჭმა შეისწავლა ქართული კითხვა. ჩვენ აი ეს გვაქვს სახეში და ყოველი ამ გვარ პირს უფრო მეტს ღირსებას და მნიშვნელობას მიესცემთ, ვიდრე იმ გაქსუებაულ

მიმართულების მწერლებს, რომლებსაც ევროპის ბურჟუაზების წამხდარი და დამპალი ლიბერალური ფრაზები თავიანთ ნაწერებში ჩვეულებათ შეუტანიათ და ვინც გინდათ და არ გინდათ, ვითომც და ყველა მათგანს კაცობრიობის თანასწორობა და ერის სიკეთე სურს, მაგრამ ეს სულ ოცნებაა და ესენი მხოლოდ თავიანთის წამხდარის მორალურის ქადაგებებით მზათ არიან, რომ ქვეყანას უშველონ, თორემ საქმით კი არც ერთი მათგანი ერთის გროშითაც არ იქმს მაგალითს და არც უქმნიათ ამ უსულო არსებების აჩრდილთა ხელოვნურათ განმარტებელთ ციკრონებს; ასეთი ყალიბის წარმავალი ჟამ. პაპები არიან ჩვენი ქვეყნის ლიბერალ-მწერლები და ამიტომ ჩვენ ჩვენის განმსჭვრეტლობით და მსჯელობით ჩვენში ერთ რომელიმე პატიოსან სოფლის მასწავლებელს უფრო მეტს მნიშვნელობას მივსცემთ, ან ერთ ხელოსანს, ვიდრე მათ, რადგანაც ხელოსანი თავის ხელობას რამდენიმე ლარიბ კაცის შევლს მაინც შეასწავლის, რაითაც ეს ლარიბნი ხელოსან პირებთან მაინც გამოვლენ და ერთ ლუკმა პურს თავიანთ შრომით შესაძენ. მელექსემ კი რა უნდა ასწავლოს ხალხს? არაფერი, მიტომ რომ მელექსეობა ან თვითონ რა არის, რომ მას ქვეყნის შევლა და ხალხის ეკონომიურათ ფეხზე წამოყენება შეეძლოს, და ანუ ერის ზნეობითი და გონებითი გახსნა, ან ჩვენ მელექსეებს რა განათლება აქვთ, რა ლიტერატურის დიდი ცოდნა და ინტელექტუალური მხარეები, რომ მათი მოღვაწეობაც ერთ დიდ რაშეთ ჩავაგდოთ. რა არის ჩვენებური მელექსეობა, თუ არ თამაშობა და ცეკვა ისეთის კაცისა, რომელიც კუჭ გამაძლარი ტახტზე განისვენებს და ცუდად გდების მაგიერ ლექსებს სწერს და

მით ღროს ატარებს. მაგრამ ამითი იგინი დიდ ცოდნას იჩენენ ხალხის თვალში და თავიანთ თავებს ნამდვილ მოღვაწეებათ აცხადებენ, ხალხსაც ასე სწამს ესენი თავიანთ უეცობის მეოხებით. რა არის ჩვენებური ესტეტიკურ მელექსეობა, თუ არ ცულლუტობა და ისეთი კაცის საქმე, რომელ კაცსაც არც ერთ მეცნიერულ კითხვების ლტოლვილებასთან და ევროპიულ ნათელ მსჯელობასთან ტვინი არ მიუწვდება და უბრალო მარტივ თეთრსა და შავსაც ვერ განარჩევს. რა არის ჩვენებური მელექსეობა, თუ არ გონების სიჩლუნგის ნაყოფი და უეცობა, რას წარმოადგენს ჩვენთვის დღეს მელექსეობა, თუ არ ჩვენს ყომარბასობას და უეცობას; ჩვენ არა გვაქვს არც ერთი მეცნიერება ჩვენს ენაზე და ამ ღროს კი ლექსებით გეუქადით ჩვენს ქვეყანას მომავლის პროგრესს. აი ამიტომ და ამის მეოხებით ჩვენ დავითაშვილზე წერილის დაწერას მიტომ კი არ შეუდევით, რომ იგი მელექსე იყო და ლექსებს სწერდა, არამედ უფრო იმიტომ, რომ იგი ზემო აღნიშნულ პირთავანი იყო და ერთი გვარიანი მოსაქმე მუშა ხალხში, თორემ ეს რომ ასე არ იყოს და ამ წერილის დაწერის უპირველეს მიზნათ მისი ლექსების წერა მივიღოთ, მაშინ საქმე ერთობ შორს წავა და მთელი ჩვენი მწერლობაც სულ ამ გვარ მწერლებთა აღწერათ გარდიქცევა, რადგანაც საქართველოს ერთი მელექსეობით ისეა მდიდარი, როგორც ზღვაში ქვიშა. მაგალითად ავიღოთ თუნდა ჩვენი თბილისი, სადაც კი ყველანი ლექსობენ: საპოეტო, ღურგალი, პისარი, მიკიტანი, ლაქია, პოვარი, ბაზაზი, მეწერილმანე, შვეგირდი, ოსტატი და სხვანი, ერთი სიტყვით აქ ყველა მელექსეა! არ იფიქროთ, რომ აქ ამ პირებს

მასხარობით ვიხსენებდე მე. ამის უფლება და ბრძანებლობა ჩვენ არა გვაქვს. აქ ამით ჩვენ მხოლოდ იმ დასკვნას გამოვიყვანთ, რომ სრანს ჩვენ ჯერ ისევ ბავშურ ედვომატობაში ვყოფილვართ. ქალაქ გარეშე სხვა მხარეებიც რომ ვახსენოთ, იქაც ასევე დაეინახავთ და რაქის გლუბობის უმეტეს ნაწილს ხომ სტერიი უღეეს პირში და ამბობს ლექსებს ისე, როგორც ჩვენი მკედარის იდილიზმის მსხვერპლნი მწერლები, რომელნიც ათასის წლის წინათ ყოფილს ერის ცხაერების სურათებში დაუჩინვენ. მთიულეთშიაც ასე ყოფილა ესა და რომ სიტყვა და საქმე იქმნეს, მაშინ მთელი საქართველოს ხალხი სულ მელექსეებათ უნდა ვადვიაროთ და ეს მელქესეები ისეთი დიღეჩანტეებიც ვახლადან, რომ ყოველი მათგანი თავის გარყენილის რამანტიულის მელქესეობით ნამდვილს. მამულის შეილობას იმტყცებს. ჩვენ რომ ამ მგალობელთა ბიოგრაფიათა აღწერაებს შეუდგეთ და დავიწყოთ წერა, მაშინ ამ აღწერაებს მთელი საქართველოს ბიბლიოტეკებიც ვერ დაიტევს და ყველგან და ყოველს ადგილს მხოლოდ ამათი ნაჯღაბნი ლექსები და ბიოგრაფიები ეჩრება. აი, ამიტომ განმეორებით ვიტყვით, რომ დავითაშვილის შესახებ წერილის დაწერის მიზეზათ ჩვენ მარტო მისი ლექსები კი არა გექონდა სახეშა, არამედ ის, რაც ჴემოთ დავასახელებთ, თუმცა მის ლექსებს უფრო დიდ მნიშენლობას ვაძლეეთ, ვიდრე ისეთის ესტეტიკოს-პოეტებისას, რომელნიც, პრუდონის სიტყვით, გაზაფხულის მერცხლებთაგან და სეკლესიო მგალობლებთაგან არაფრით განირჩევიანო. დავითაშვილი ასეთ მგალობელთაგან ერთობ შორს სდგას და იგი სულ სხვა დასს ეკუთენის, მისი ლექსის კილო სულ

სხვა კილოა და მისი ძარღვას ცემაც სულ სხვა პატიოსნებით არის სავსე. თუმცა აქ იმასაც თავისუფლათ ვიტყვი, რომ ამის ლექსებსაც აქვს ბევრი ნაირი წერილმანი ნაკლულეანეზანი, რომლის მსგავსი შეცდომები დღევანდელის ქეშმარიტ რიალურის სწავლა განათლების მქონე კაცს ეს აღარ მიეტყვება, მაგრამ დავითაშვილზე კი ამას ჩვენ ფიქრათაც არ გავივლებთ, რადგანაც იმან ამ გვარის ცოდნისა ბევრი არაფერი იცოდა და ის თავის შეგნებითის მიხედვრით უფრო ისეთ მიმატულებას ემსახურებოდა, რაც უფრო უჯობდა მას.

• II

როგორც შევერტყვია ხოლმე თვით დავითაშვილისაგან, იგი დაბადებულია 1850 წელში, შარშანაც ასევე სთქვა, რომ მე ოცდა მჩვიდმეტე წელიწადში ვარო, თუმცა სახეზე კი მას ამ ხნობის არა ეტყობოდარა, რადგანაც წვერი და უღეაშები და სახის გამომეტყველება ერთობ ეწინააღმდეგებოდა მის ღნიერობას. იოსების მამა იყო სვიმონი, რომელიც სცხოვრებდა სოფელ გარდატანაში და იყო ციციშვილის ყმა. იოსები დაბადებულია სოფ. გარდატანაში. ციციშვილს იოსების მამა აუყრია სოფ. გარდატანიდან და რუისში გადუსახლებია და პატარა იოსები კი თავისთან წაუყვანია, შინ ყმა მოსამსახურედ, სოფელ დოესში. იოსებ დავითაშვილი ბატონ ყმობის მოსპობამდე სოფ. დოესში დარჩენილა. ბატონ ყმობის განთავისუფლების შემდეგ ის წამოიყვანეს იქიდანა და თბილისში ჩამოიყვანა

მისმა ძმამ, რომელიც იმ დროს თბილისის მოქალაქე იყო და მასთანავე 'მეძღვლებული პირიც.

როგორც შეგვიტყვია ხოლმე თვით დავითაშვილისაგან, მისთვის წერა-კითხვა შეუსწავლებია მის უფროს დას, რომელ ამბავსაც თავის ერთ ლექსითაც ხატავს.

ბატონის სახლში ყოფნის დროს მას უფრო კარგათ გაუკეთებია ქართული კითხვა, ასე რომ თურმე მოკითხვის წერილსაც წააკითხავდა. იოსები მისმა ძმამ თბილისში რომ ჩამოიყვანა, მან იგი რამდენიმე ხანს თავის სახლში იმსახურა; ეს მას ხან ქეიშას აზიდენებდა მტკვრიდგან, რადგანაც მტკვრის პირას სახლს აკეთებდა და ხან ტრანტირში ჰყვანდა ჩაის წყლის მომტან მოსამსახურეთ. დავითაშვილი ტრანტირში რამდენიმე ხანს დარჩა და ბოლოს მისმა ძმამ იგი მისცა შეგირდათ ერთ ჩუქურთმის მჭრელ რუსს. იოსები დარჩა რუსთან შეგირდათ მხოლოდ ოთხი წელიწადი და მერმე იგი ისევ ძმამ გადიყვანა თავის ტრანტირში დახლიდრათ, მაგრამ იოსები იქ დიდხანს ვერ დარჩა, რადგანაც ვაჭრობაში ვერაფერი მხნეობა გამოიჩინა. რამდენიმე ხნის შემდეგ დავითაშვილმა ტრანტირის დახლიდრობას თავი დაანება და ისევ თავის ოსტასთან მივიდა, რომ იმასთან ემუშავნა და ჩუქურთმის მჭრელის ხელობა უფრო კარგათ შეესწავლა. აქ ხელობის უკეთესად შესწავლის გამო რამდენიმე ხანს დარჩა კიდევ და 1873 წელს კი გავიდა ნამდილ ქარგლათ.

ქარგლობის ატესტატი საბრალომ ვერ აიღო, რადგანაც მისი გადასახადი ფული მას არ ჰქონდა და მის მეოხებით ყოველთვის დიდ გაჭირვებაში ვარდებოდა. იოსებ დავითაშვილი თვის სიკვდილამდის ქარგლათ დარჩა და იგი წში-

რათ სხვა და სხვა სოფლებშიაც მოგზაურობდა და მუშაობდა. ეს ხშირათ საქმეებს იღებდა ხოლმე გორში, ქუთაისში, იმერეთში და უმეტეს ნაწილათ კი თბილისში იყო. უკანასკნელ ხანებში კი, რაკი თბილისში, მათი ხელობის საქმეები შემცირდა, ამის გამო საქმეებს ადვილათ ვერ შოულობდა და ამიტომ მან დაიწყო ჩივილი, რომ უსაქმოთ ვარო. მაშინ იგი თბილისიდან ქ. გორში წავიდა და 1884 წ. იქაურ საზოგადო «ღებოს» დახლიდრათ დასევს, მაგრამ იგი არც იქ დარჩა დიდ ხანს, რადგანაც «ღებოს» იკეტებოდა და ანგარიშებს ასწორებდნენ ამხანაგები. «ღებოს» დაკეტის შემდეგ 1884 წ. იგი გორიდან ჩამოვიდა თბილისში და აქ მუშაობდა; რამდენიმე ხნის შემდეგ მას მისცეს დეკორაცია ბანკისეულს თეატრში, სადაც დარჩა რამდენიმე ხანს და ბოლოს კი აქედამაც გამოუძახეს, რაის მიზეზი ჩვენ არ ვიცით, თუ რამ აძულათ მისი აქედამ დათხოვა. ასე უმიზეზოთ დაჩაგვრამ და შეურაცყოფამ დაეითაშეილო ერთობ ააღელვა: გაკვირვებული იყო იგი ჩვენი თეატრის გამგე პირთ ასეთ საქციელის გამო და აღარ იცოდა რა ექმნა და რა ეთქვა! ეხლა კი კვშპარიტათ შევიტყვეთ, რომ ჩვენ ყველაფერში ფარისეელები ეყოფილვართ და ერთმანეთის მომტყუებელნი და თვალების დამბრმავებელნი. თეატრიდან გამოგდების შემდეგ იგი უსაქმოდ დაწოწილვებდა თბილისში და საქმეს ეძებდა, მაგრამ მძიმე საქმის აღებაც არ შეეძლო, რადგანაც გული საკმარისად სტკიოდა. 1885 წელს იგი მცირე ხნით ჟურნალ «ივერიასაც» ატარებდა.

«ივერიის» გაზეთად გადაკეთების შემდეგ ეს დარჩა უსაქმოდ, რადგანაც ამას თეიურ ჯამაგირათ «ივერიის» დატა-

რებაში თვეში 15 მანეთი ეთხოვნა, მაგრამ ამ ჯამაგირის მიცემა სძვირებოდათ, რადგანაც სხეები უფრო ნაკლებ ფასათ სდგებოდნენო! 1886 წლის გასელამდის უსაქმოდ დადიოდა და ამ ხნის განმავლობაში იგი ღიძს და წარმოუდგენელ გაჭირვებაში იყო ჩაყარდნილი, მაგრამ მადლობა ერთს პირს, რომ ამ ხანშიაც მას გამოუჩნდა ერთი ამხანაგი მუშა კაცი, გვარად პ. ჯიხვაძე, რომელთანაც უფულოთ იდგა ქარხანაში იგი მთელი ორი წლის განმავლობაში, სადაც ის სკამდა და სემდა და რომელშიაც მას არაფერს ახდევინებდნენ. ჭუნდა სისწორით სთქვას კაცმა, რომ დაეთათვილოს ერთად ერთი დამხმარებელი ეს კაცი იყო, რომელმაც აეთ ნახა და უპატრონა, ქუჩიანი ნახა და აბანოში წაიყვანა, წაღები არ ჰქონდა და ამითაც დაენმა. მე დარწმუნებული ვარ, რომ დაეთათვილი თელავში არ წასულიყო, მაშინ ის ამ კაცის ქარხანაში გარდაიცვლებოდა. დაეთათვილის წინაშე ასეთი დახმარება სწორედ რომ სამაგალითო უნდა იყოს ამ კაცისაგან, რადგანაც იმ დროს ჩვენი მოწინავე პირები და მცნობნი არამც თუ დახმარებას აძლევდნენ, არამედ ტანის სიმყარლის, დაგლეჯილი ტანთსაცმლის და ტალახიანი ჩექმების გამო სახლშიაც არ უშვებდნენ. ამ დროს კი ამ ზემოხსენებულის პირის სახლში დაეთათვილი არამც თუ მოურიდებლივ შედიოდა ხოლმე, არამედ შიგაც-კი იდგა და სცხოვრებდა, სადაც მისი მყრალი სუნისაგან ოთახებიც კი ყოველთვის აყროლოებული იყო, მაგრამ დახეთ ამ კაცის მაღალ პატიოსნებას და აღმატებით კეთილშობილურ მუშურ მიმართულებას, რომ ეს მუშა ყველა ამაებს ით-

მენდა და თავის შეძლებისა და გვართ დავითაშვილს შემწეობას აძლევდა.

კეთილი და სამახსოვრო იყოს ამ ხელოსნის ასეთი სამგალითო საქციელი და სასურველია, რომ ამ მაგალითს არამც თუ მარტო მუშებმა მიჰბადონ, რომ იგინი თავიანთ დაერდომილ ხელოსან მოძმეებს ხშირად ქუჩის მათხოვრად და მაწანწალათ არ ხდიდნენ, არამედ ამას მიჰბადონ იმ ბურჟუაზ-შემძლე პირებმაცა, რომელთაც შეძლებაც დიდი აქესთ და გარემოვაც ნებას აძლევსთ, რომ მათ თავიანთ თვალ წინ მყოფ გაჭირვებულ პირებს რითმე დაეხმარონ. საწყალ დავითაშვილს ბევრი ისეთი პირებიც იცნობდნენ, რომელთაც შეძლებაც კარგი აქესთ და ეს შეძლებულნი პირები ისეთი სმაილისებური მორალური მქადაგებლებიც განლაიან, რომ ესენი ყოველთვის მზათ არიან, რომ ყოველს წუთს და ყოველს ალაგს სულ ღარიბებზე და გაჭირვებულთ დახმარებაზე ილაპარაკონ, რომ მით რამე სამაგალითო საქმე მოახდინონ, მაგრამ რაც შეეხება საქმესა და მაგალითს, ამაზე კი უკაცრავათ განლაივართ, რადგანაც ამათი დახმარება და სიკეთე ცარიელი სიტყუა და არა ნამდვილი დახმარება. ჩვენ შეძლებულ პირთ ესეთი ოსტატური თვისება აქესთ და ესენი ასე ოსტატურათ ჰქადაგებენ თავიანთ მოძღვრებას. აბა ავილოთ თუნდა დავითაშვილის ბევრ მცნობთ და უცნობთ მაგალითები და მაშინ დაერწმუნდებით, რომ ეს სწორეთ ასეც უნდა იყოს და თვით ამასეე ამტკიცებს ამ კაცის სიკედილი. პლეშჩეისა არ იყოს და ისეე შეუძლებელმა მისცა შეუძლებელს შემწეობა. დავითაშვილსაც ისეე თავისიეე წრის პირები ეხმარებოდნენ ყოველთვის და ყოველგან. ამ ხელოსან პირის დახმარებას.

გარდა დავითაშვილს თავის კვალად ნიკო გიგაურცი ეხმარებოდა, რომელთანაც დავითაშვილს დაახლოვებითი მეგობრობაც ჰქონდა და როცა სხვა და სხვა ქვეყნებში მიდიოდა ეს, მაშინ მას წერილებსაც სწერდა; დავითაშვილის მოწერილი წერილების ზოგიერთი ამ ხანებში მე თვით მივიღე ამ ხელოსანისაგან. ეს პირი და დავითაშვილი ერთად ყოფილან შეგირდათ და ერთ ოსტატთანაც "შეუსწავლიათ ხელობა. დავითაშვილის გარდამეტებითი საყვარელი პირი იყო ეს ხელოსანი და ამიტომ იგი თავის ლექსების ზოგს სულ ამ პირს ეძიარათეს და ორ-სამა ლექს ამ პირის სახელსაც მიუძღენის. ამ პირთა დახმარებას გარდა თითო-ოროლა სხვა ხელოსნებიც ეხმარებოდნენ, მაგრამ მე ამათ დასახელებას აქ არ ესაჭიროებ, რადგანაც ეს ერთობ შორს წავა. მუდმივი დამხმარებელნი დავითაშვილისა იყვნენ ეს ორი ზემოხსენებულნი პირნი, რომელნიც მას შეელოდნენ ამ დრომდის, ვიდრემდის ის ქ. თბილისში იმყოფებოდა.

შარშან 1886 წ. ოქტომბერში, ქ. თბილისში, ჩამოვიდა თელავიდან ერთი ხელოსანი კაცი, ხელობით სტალიარი, რომელმაც ურჩია დავითაშვილს, რომ თელავში წაპყოლოდა მას და იგი საქმესაც დაჰპირდა.

დავითაშვილი ღიღის სიამოვნებით გაჰყვა მას თან და იმედოვნებდა, რომ იქნება ეხლა მაინც მეშველოს როგორმეო. წავიდა თელავში საწყალი, მაგრამ, როგორც თიარით ავა თ-მყოფობით სნეულმა კაცმა, იქაური ზამთრის ჭაერი ვერ აიტანა და ავით გახდა. ამ ავით-მყოფობით მან იქამდინ მიაღწია, რომ ცამეტ მარტს მის სიცოცხლეს საზღვარიც მიეცა და ღამის ცხრა საათზე გარდაიკვალა. როგორც გავიგეთ იგი სრულიად უპატრონოდ და უსაშვა-

ლოდ მომეცდარა. იმის ავით-მყოფობა ღროით არც კი შეუტყუიათ მის მეგობრებს და როცა იგი სამარის გზაზე ყოფილა წასული, მეგობრები მხოლოდ მაშინ მისულან მასთან! მაგრამ საქმე ერთობ გვიან ყოფილა! თავითაშვილი სულ ხუთი დღე იყო ავით; ამ დროს იგი დიდ სიღარიბეში ყოფილა ჩავარდნილი, მაგრამ თელავის საზოგადოება მას ასეთის სიღატაკით ვერ იცნობდაო! იგი ისეთ მდგომარეობამდის მისულა, რომ თავის სიკვდილის წინა დღეს ერთ თავის მცნობს მწარეთ შესტერა: «არ გებრალეები, რა მდგომარეობაში ეკვლებიო!» თავის ფალას ლოგინ ქვეშ ხელი შეუყვია და სამი კაპეიკი გამოუღია და უთქვამს მისთვის: «აი ამის მეტი მე არაფერი მაქვს» ამის გამგონი მაშინათვე გაქტეულა და რვა მანეთი შეუტკრებია, რომელიც იმ საათშივე დავითაშვილისთვის გარდაუტია. მაგრამ ესეც გვიან ყოფილა. ყოველთვის და ყველგან ასე ვიცით ჩვენა, კაცი როცა გაიწირება, დახმარებას მხოლოდ მაშინ უჩნთ. კაცი როცა ცოცხალია, მაშინ ის გინდ შიმშილისაგანაც რომ „კვებოდეს ჩვენ მას ზედაც არ შეეხედაეთ და როცა მოკვდება, მაშინ კი უისა და ვაის დაეიწყებთ. ასეთი მაგალითები ჩვენ ერთობ ბევრი გვაქვს და ხშირად ბევრს ჩინებულ კაცის უსაქმოდ ყოფნის დროს გაჭირებაში ჩვენ არაფერ მონაწილეობას არ ვიღებთ! ან რა საქირაა, რომ ასეთ პირთა მდგომარეობაში მონაწილეობა მივიღოთ და ვეცადოთ იმის შესახებ, რომ მრავალს ჩინებულ ახალგაზდა ყმაწვილებს რაზე საქმე უშოვოთ და მით ავადინოთ ათას ნაირ უბედურებას. ჩვენთვის ისიც კჳარა, რომ ჩვენ თათო-ორკოლა განგებ რამე დაეწეროთ და მით ჩვენ ჩვენს თავებაც სამშობლო ერის წინაშე დაუტკრომელ მოღვა-

წეთ გამოვაჩინოთ. მერე განა ჩვენ ეტყუედებით ამით, სულაც არა, როცა ეკედებით, მაშინ ჩვენ გამო იწყებენ ჩვენს გლოვა-ტირილსა და სამაგალითოდ ხდიან ჩვენს მეკლარს და არა კაცურს გაქვაებულ გრძობებსა. არა რა საქირია, თქვენმა მხემ, რომ ამით თავი არ შევიწუხოთ, როცა უამისოთაც საქართველოს განმანათლებელნი გა-ხლავართ და უვიცი ხალხიც ასე გეთელის ჩენა... მეორე დღეს ამ ხსენებულ პირს წამალიც უყიდნია დავითა-შვილისთვის, მაგრამ საქმე გვიანდა ყოფილა და წამლის მიტანის მეორე დღეს 13 მარტის ცხრა საათზე გარდაც-ელილა. იგი დასაფლავეს 15 მარტს, დასაფლავება კი ღირ-სეულათ მომხდარა: იქაურ ხუროების და ღურგლების ამ-ქარს პატივი უციათ და დასაფლავებანედაც დასწრებიან. დამარხვის დროს მის ერთ ამხანაგთაგანს სიტყვეც წარმო-უთქვამს, რომელიც «ივერიის» 64 №-შია დაბეჭდილი. თელავში დავითაშვილს ბევრნი არ იცნობდნენ, რადგანაც იგი სულ ხუთი-ექვსი თვის მისული იყო და მეორეთ იმი-ტომ, რომ იგი ყოველთვის ლატაკის ტანთ-საცმლით და-დიოდა. თელავში ყოფნის დროს, როგორც გარდმოგაცე-მენ, რამდენსამე ხანს იქაურს საზოგადოების «დემოში» დახლიდრათაც დაუყენებიათ. თავის ხელობის საქმის მო-პოვების იმედი საწყალს ვერც იქ გამართლებია და სამუ-დამო შესაფერი საქმე ვერც იქ უშოენია. უმეტეს ნაწი-ლათ ცუდათ დადიოდაო და ეს სულ იმის ბრალი უნდა იყოს, რომ ჩუქურთმის მჭრელის ხელობას გასაყალი არამც თუ თელავში აქვს, არამედ სხვა და სხვა ღიდრონ ქალა-ქებშიც არ აქვს.

ასეთ წარმოდგენებს სიღატაკეში და ვაი-ვაგლახში ვარ

დაიკვიალა ის გლეხი დაეთაშვილი, რომელიც თავის სი-
ცოცხლეში ერთავთ სულ უბედურებას უჩიოდა და მასვე
დადილინებდა. ეს საბრალო პირი დიდი მნატერელი იყო
იმისი, რომ გლეხი ხალხიც ეგები გამოვიდეს თავის მდგო-
მარეობიდან და სწავლა განათლების გზასა და საქმეს
დაადგესო. დაეთაშვილის ყოველს ლექსში ნატერით და
გულ-მდულრათ მოსჩანს ის კითხვები, რომ გლეხი
უბედურია, უსწავლელია და მათის ასეთის უბედურებით
სხვები სარგებლობენ და ხელს ითბობენო. ეს თავის ლექ-
სების ერთს ნაწილში სულ ამას ღალატებს და გლეხის
შვილებსაც ხვეწნით ემუდარება, რომ:

გლეხისა შვილო, ბიჭო პატარა,
ისწავლე წიგნი, ისწავლე ჩქარა,
შემდეგ წიგნისა თოხვა და პარვა
არა სხვასავით ხეგჳვა და პარვა.

წიგნის ცოდნა ყოველმა გლეხმა კაცმა სავალდებულო
აღსარებათ უნდა გაიხადოსო და ამიტომ იგი ამბობს:

გლეხებმა წიგნი ვისწავლოთ,
ეს არის ჩვენი ვალიო.

ეს იყო დაეთაშვილის უმაღლესი იდილოები და ამით
იმედოვნებდა იგი, რომ ამ სწავლა განათლების საშუალების
მოხებებით ეგები წინ წავიდეთო. დაეთაშვილს ეს შეურ-
ყველ რწმუნებათ მიაჩნია, რომ სილატაკე მხოლოდ უსწა-
ვლელ კაცს სწყლავს და სჩაგრავსო. საწყალმა კაცმა რომ
სწავლა მიიღოს, ის მაშინ ამითი ფეხს წადგამს წინა და
გამდიდრდებო. ეს წინაღმდეგი ჰაზრია და დღეს ეეროპა-
ში არამც თუ გაუნათლებელ პირებში ეხედავთ დიდსა და

წარმოედგენელ სილატაკეს, არამედ თვით განათლებულე-
შიაც. ზოგიერთი ბურჟუაზული ეკონომისტები თავიანთის
უსინდისიერის მსჯელობით განათლებულთ ლატაკთ უფრო
სამწუხარო არსებათ სთელიან, ვიდრე გაუნათლებელთა.
ამის საბუთად მათ ის მოჰყავთ, რომ ბევრს ალაგას და
ბევრს შემთხვევაში განათლებელი პროლეტარია ზოგიერთი
რამ შავი საქმის აღებას ვერ გაჰბედაეს და ის იქმნება
უამისოთ მშვირიც მოჰკედესო, გაუნათლებულ კაცს კი
რა დაბრკოლებს ამის წინაღმდეგო, ამას არც არავის მო-
რიდება ექმნება და არც არავის კრძალეო. ამიტომ იგი
ყოველ ნაირი საქმის გაკეთებას ნეტარებით იყისრებს და
ის ამის მეოხებით მშვირიც არ მოკედებაო. ამ მხრით ამ
სენის მცოდნე ბატ. ლანდაუც დიდ მნიშვნელობას აძლევს
განათლებულთ ლატაკთაცა, რომელთა რიცხვი გერმანია-
ში დიდი არისო. დავითაშვილმა რასაკვირველია ესენი არ
იცოდა, თორემ იგი თავისაგან ნალაღებებს სწავლას მარ-
ტო იმის საფუძვლათა და ხტობთ აღარ გახდიდა, რომ
იგი მხოლოდ მიტომ შევიძინათ, რომ შულცე დელიჩის
არჩევანიით მხოლოდ გამდიდრდეთო. ყველასათვის ცხადი
საქმეა და ჭეშმარიტი, რომ თანამედროვე რეალურმა სწა-
ვლაჲმ განათლების საქმე იმიტომ კი არ აღიარა აუცილე-
ბელ საჭიროებათა, რომ მის მეოხებით ყოველი გლეხი
გამდიდრდეს და ყველა დიდი კაპიტალისტი და მილიონე-
რი შეიქმნეს, არა, არამედ ეს უფრო მიტომ გახადეს აუ-
ცალბებელ საჭიროებათა, რომ თვით ამ სწავლა-ცოდნის
მეოხებით მოხდეს ისეთი რამ კაცთა მეგობრული მოვლე-
ნანი და ცელილებანიო, რომ მის მეოხებით ყველანი პა-
ტიოსნურათ და ძმურათ სკხოვრებდნენო. დავითაშვილის

ასეთის ჭაზროვნების შესახებ ერთის მხრით ხიზანაშვილმა საფუძვლიანათ შენიშნა «ივერია»-ში, რომ დაეითაშვილო ლარიბი კაცის მძიმე ტვირთვის მოხსნას და მოაშორებინ მიზეზათ სწავლას სთელისო და ამბობსო:

ეცადე სწავლა მიიღო,
იგი ცხოვრების ხილია,
მაშინ გეშველოს ძირს დასდო,
ეხლა რო შტვირთვი გკილია.

მაგრამ ეინ არ იცისო, ბრძანებს ბ. ხიზანაშვილი, რომ მარტო სწავლა და ისიც მუშა ხალხის შესაფერი სწავლა ტვირთეს ვერ მოაშორებს შრომის მონასო. ეს შეიძლება, რომ სწორეთ ასეც იყოს და ხშირად სწავლას არაფერი სიკეთე მოჰქონდეს მუშა კაცისათვის, მაგრამ ნუ თუ ის-კი შესაძლებელია და შესაწყნარისი, რომ ამ საშვალეებით მუშა კაცმა ერთი ბეწოთი მაინც არ წადგას ფეხი წინ; ნუ თუ დღევანდელი გლეხის ცრუ მორწმუნეობისაგან მოშხამული გონება დიდათ არ ენებს მათ საოჯახო ეკონომისა. განა ყველა ის სათაყვანებელი რამეები უარ საყოფი არ არის, რასაც გლეხი პატივს სცემს დღესა და რასაც ხშირად თვით თავის თავსაც კი მის სამართო ზვარაკათ ხლის. სჩანს დაეითაშვილს ესეები კარგათ სკოდნია, თორემ უამისოთ იგი სიტყვასაც არ იტყოდა ამაზე და იგიც იმ კილოთი და გრძნობით დაიწყებდა წერას, როგორც ჩვენი ბურჟუაზ-ესტეტიკოს მელექსენი მწერლობენ. განა ამის თქმა ეპატიება ისეთ კაცს, რომელსაც ვრცელი ისტორიული შეხედულება და განათლება აქვს. არა რას წარმოგვიდგენს ძველი ცხოვრება თუ არ სასტიკ ბრძოლას განათლებისას და სწავლისას ძველს გაუნ-თლენ-

ბლობასთან. ჩვენ არ უნდა ვივიწყებდეთ იმას, რომ რითაც დღეს ჩვენ ვსარგებლობთ, ~~ეს~~ ეს სწავლის შედეგია და ერთობ ძვირფასათაუც ნაყოფი. ამიტომ ბ. ხიზინაშვილო, თქვენს სწავლა მოძღვრების აზრს სულ უმნიშვნელოთ ვსთვლით. ეს რომ ასე არ იყოს, მაშინ უეჭველი საგანია, რომ უსწავლელათ ვერცა რას თვით გამოჩენილი ოცენი გააწყობდა თავის უაზრად და ჩათუქესან კაცების ხასიათების გახსნაზე. მაგრამ მან თავის კეთილშობილურის სწავლა-განათლებით განაკაცა იგინი და მხოლოდ ამ ცვლილების საშუალებით წასწია მან თავის მოძღვრებანი წინ, რომელსაც დღეს «ოცენიზმს» ეძახიან და რომელი სწავლა—მოძღვრებაც ჯერ დღესაც კი შეუღარებელი სამაგალითო რამეთ ითვლება. ნუ თუ დავითავშეილი ვასაკიცხია იმით, რომ იგი ხალხის ბედნიერების მოსაპოვებლათ სწავლას ფიქრობს და შრომასა, თქვენ როგორ გგონიათ, იქნება თქვენ იმას ფიქრობთ, რომ დავითავშეილი გლეხის სწავლას მარტო წერა-კითხვას ეძახის და მარტო ამეებს ავედრებს მათ, რომ მათ მხოლოდ წერა-კითხვა შეისწავლონ. არა, ბატონო, ეს ისე არ არის და დავითავშეილს მარტო ეს არ აქვს სახეში, იმას როგორც წერა-კითხვა ჰქონდა ჰაზრათ, ისევე სხვა და სხვა ხელოსნობის და მეურნეობის შესწავლაცა, რასაც ის ერთობ ღიდ მნიშვნელობას აძლევდა. ამას ცხადათვე ამტკიცებს იმის სტატია «ცისკარში» და ომდენიმე სხვა და სხვა ლექსებიც, სადაც იძახის, რომ «შემდეგ წიგნისა თოხვა და ბარეთა» დავითაშეილის ყოველს ამ გვარ მოძღვრებაში ნათლათ სჩანს ის ჰაზრები, რომ იგი გლეხი კაცისათვის ისე არაფერს ხედავდა საჭიროთ, როგორც განათლებასა. ამ მხრით პატი-

ვი და დიდება მას, რადგანაც მთელი დღევანდელი ძალა და ყურადღება რაზეა მიპყრობილი თუ არ განათლების აღორძინები აკენ. თუმცა თქვენის თქმისაგებ, დავითა-შვილს ბევრს თავის ლექსებში ერთობ შემცდარი ჰაზრებიც აქვს შეტანილი და ამ ჰაზრების შეცდომები ისე მის განძრახსურელებს აჩმიეწერება, როგორც მის გაუნათლებლობას, მაგრამ ნაცულად ამისა ბევრს ამის ლექსებში ნათლათ და პირ მოუფერებლიე გამოსჩანს ის მალალ საზოგადოკეთილშობილური გრძობანი და ღტოლვილებანი, რომლის ასაღორძინებლათ აგერ ორი საუკუნე მეტა მას შემდეგ, რაც ევროპის რაციონალური სწავლა-განათლებების ძალოენებით აღზრდილი და აღჭურვილი შეილები მის გასაეცლებლათ თავ-გადადებით იღვწიან, მაგრამ ესენი თავიანთ ასეთ სწავლას ბევრს შეგნებულ პირებში არამც თუ აერცლებენ, არამედ მას უარყოფილსაც ხედვენ. დავითაშვილი თავის ლექსების ღირსებით მხოლოდ მაშინ დაფასდება, როცა მისი ლექსები შეიკრიბება და ცალკე წიგნათ გამოიცემა. მანამდის მისი ქება და დიდება მეტი იქნება და ამიტომ ხიზანაშვილისაგან დავითაშვილის შესახებ იქ უცბათ თავ-აგდებით ლაპარაკი და მასხარათ აღება ჩვენ ერთობ უკანონოთ მივიღეთ. მაგრამ ვჰ, რასა იქმს კაცი, დღეს ეს ხიზანაშვილი ის ხიზანაშვილი ხომ აღარ არის, რომელიც იმედშია სწერდა წერილებს, დღევანდელი ხიზანაშვილი სულ სხვა მძალე პატრიოთული მიმართულებების წარმომადგენია და სუ სხვა შეილთავანი. ხიზანაშვილს დრო ჰქონდა, როცა ის იყო რამეთუ, დღეს კი ის ეტყვის ბრმა თაყვანისმცემელი შემქნარა და ამ სოფლის

სიამოვნებით სავსე ესტეტიკას ერთობ გაუტაცნია. ისიამოვნოს მით ვიდრე დრო აქვს.

როგორც სთქვამს ჩვენმა შესანიშნავმა დიდებულმა ავტორიტეტებთან: მწერლებმა, დავითაშვილი არ არის შესანიშნავი მელექსეო. მათის ფიქრით ეს შეიძლება რომ ასე იყოს და დავითაშვილი შესანიშნავი მწერალი არ იყოს. მაგრამ ჩვენ რომ გვკითხონ, აქ ჩვენ თავისუფლათ კი იმას წარმოვსთქვამთ, რომ დავითაშვილი არამც თუ არ არის შესანიშნავი მელექსე და მწერალი, არამედ ჩვენ ამის ლექსებს უფრო მეტს მნიშვნელობას ვაძლევთ, ვიდრე იმ შესანიშნავ მელექსეებს, რომელნიც ლექსებს სწერენ, ქალაქს სერიან, სახელს იერკვლებენ, რომ ვითომც ისინი დიდი კაცთ მოყვარენი არიან, თანამგონობელნი საზოგადო ჰაზროვნებისა და სხვანი, მაგრამ იგინი დედა-მიწაზე კი არ დადიან და დედა-მიწაზე მცხოვრებთ ერის ვაი-ვაგლახს კი თვალს არ აელაზენ, არამედ მათ ციურ ანგელოზივით ფრთები ასხიათ და ცაში დაფრინევენ ტკბილის საგალობლის საგალობლოთა. კაცმა რომ სთქვას და იკითხოს თუ ვინ არიან ეს ჩვენი შესანიშნავი მელექსეები, რომლებიც დავითაშვილზე მალლა სდგანან და რომელნიც ქვეყანას აყვავებას ჰპირდებიან, ესენი გახლავან ის ჩიტუნია გვრიტები, რომელნიც თავიანთის გვართ-შთამამავლობის სიყვარულით ერთი რომელიმე განცალკევებულის მოდგმის ციხე-კოშკით, პალატთა, შონთ ნანგრევთ მგალობლათაც გადაქცეულან და დამღერიან იმას, რაც მათ საკუთარ ინტერესებს შეადგენს. რა არიან ეს გამოჩენილნი და შეუცდომელნი მელექსენი, თუ არ შემცდომელნი და გზის დამბნეველნი ჩვენი ხალხის სწავლა მიმართულებისა. რა მოგე-

ცეს ამ მეღვინე ციკერონებმა ჩენი ხალხისთვის საკითხავათ? ჩვენ ვიტყვი, სრულიად არაფერი. ამათ დაგვიწერეს ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე ისტორიული ნაწარმოებები, რომელნიც სულ წერილმანი ეგონებოდათ არიან გარემოცულნი და გარდა ამისა ამ ისტორიულ ნაწარმოებთა უპირველესნი გმირნიც ისეთი არწივები და დათვები ყოფილან, რომელთაც ხალხის ქლევთა, წყვეთა და აუარებელი სისხლის ღვრა ჩაღათ ჰქონიათ მიჩნეული! ნუ თუ ასეთი შეუბრალებელი ყაჩაღებსა და საქვეყნო ტირანებისა და ავაზაკების ცხოვრებლამ ცნობებს უნდა იღებდნენ ჩენი მკვდარის ჰაზროვნებით საესე დილეტანტები და ჩვენც პოემებს უნდა გვიწოდებდნენ და ძალაუფლებურათ უნდა გვაკითხებდნენ? არა, რატომ არ იციან, რომ დღეს მეცხრამეტე საუკუნეა, მთელს განათლებულს ხალხებში ათას ნაირი კითხვები და წარმატებაა და ამავე დროს ჩვენში კი რას ეხედავთ? მათგან ბევრს არაფერს! ჩენი მოწინავე პირები ისევე ჩვენებურ მამაპაპურ შესხმა მკობრობას მისდევენ და ესენი დღეს ერთ ავაზაკურ ყაჩაღს ამკობენ, ხვალ მეორეს, ზევ მესამეს და ასე და ამ გვართ ქართულს მწერლობას ასეთის პირებთა აღწერალებით ავსებენ. ეს ძველი ყაჩაღები და მეფეები ჩენი ბურჟუაზული ლიბერალებისათვის ისეთ იდეალებათ გამხდარან, რომ ესენი ყოველ ამ პირთ გლეჯატაციაობას პოლიტიკურს მხარებისთვის დიდ სარგებლობას აწერენ და ქვეყანასაც ემუქრებიან, რომ აი ასეთი პირები ყოფილანო. მაგრამ მე კი სამარცხეინოთ მიმაჩნია ასეთი პირების ქება და დიდება და ვერ გამიგია: თუ ნეტა ამეგებიდგან რა მაგალითები უნდა შევისწავლოთ ჩვენა და მათის ცხოვრებლამ რა უნდა გავიხადოთ სამაგალითო მისაბაძეთა. ნუ

თუ ჩვენთვის დრო არ არის, რომ მათს ცხოვრების ტირანულ მაგალითების შესწავლას თავი დაეანებოთ. დროა ამაღების მეოხებით არც ერთს ჩვენს მწერალს არ შეუძლია სთქვას, რომ ის ისე არეულ-დარეულ მიმართულებებს და იმდენი შეცდომებით არ იყოს საესე და გარემოცული, როგორც დავითაშვილი. ეს უსწავლელი დავითაშვილი ასეთ რამებით ისე სპეტაკია და ისე ღირსებინანა, რომ ამას, ამ უფიცი პირს, იმდენი შეცდომები არც კი ახვევა გარს, რამდენიც ჩვენ განათლებულ ესტეტიკოს პირებს. მაგრამ გინდ რომ სწორეთ საქმე ისეც იყოს და დავითაშვილს ღიღი ნაკლულევენება ჰქონდეს, განა ჩვენ მას მანც ისე მოეთხოვთ თვის ნაკლულევენების შესახებ პასუხს, როგორც ჩვენ ბურჟუაზულ მიმართულების წარმომადგენლ პოეტებს, რომელთაც თავიანთის ხელოვნების და ესტეტიკის მხრით ლექსები სულ საგოგობიჭო სათამაშოთ გაუხდიათ და თავიანთი დრამა-კომედიებიც ხალხის წინაშე გასარყენელათა. ამ მწერლებს ერთ-ის ხელით თუ სარგებლობა მოუტანიათ, მიტომ მეორეს ხელით ენებაც უფრო ბევრი უფრცვლებიათ, თორემ ამას მათგან აწერილი ტირანთ ქვიანიც ცხადთ გვიმტკიცებენ. ამათი ერთს ღიღება და ბედნიერება სულ ჩვენი ლექსების ძველი ქაჯ-ემპაკების წამოყენებაზეა დამოკიდებული! დავითაშვილი ამისთანა შეცდომებისაგან კი ერთობ შორსა სდგას და იგი ყველგან იმას ჰქადაგებს, რომ ჩვენის უფიცობით და ბედოვლათობით სილაკავეზი ჩვეცივიდითო. ამას ამბობდა დავითაშვილი, მაგრამ ეს რწმუნება ჩვენ გაზაფხულის მგალობლებს სრულიად არ ექა-შნიკებათ და ესენი სულ სხვას ჰქადაგებენ და ამბობენ. თუმცა ხანდისხან ისეთ ლექსებსაც სწერენ, სადაც მუშა ბოქლოაძეებსაც დამღერიან, მაგრამ ეს მხოლოდ ერის მო-

სატყუებლათ, თორემ მათ გულში მუშა ხალხის თანაგრძობას არცა ჰქონდა ადგილი და არც ექმნეა. ესენი მოდის მწერლები არიან. დრო იყო, როცა ხაზარდებს ამკობდნენ და სტკებოდნენ მით. დღეს დრომ მოიტანა, და მუშა ხალხს ეხებიან, მაგრამ მათ გულში კი ამ ხალხის თანაგრძობა სრულიად გამკრალია და საქმე რომ იქმნეს პირველათ ესენივე გაჰყვლეფენ მუშა ბოქულადებებს. დავითაშვილი თავის ლექსებით რაც უნდა მისტიკურს მდგომარეობაში იყოს ჩაყარდნილი და მისი ლექსების რიფმებიც ერთ განუხსნავებულს რასმე წარმოადგენდეს, ჩვენ მაინც იმას ისე დავაყენებთ ბევრ ჩვენ პოეტებზე მაღლა, როგორც პისარემა კოლცოვი ასწია პუშკინზე, თუმცა მან სწორედ ისეთივე ნაკულეყანება შენიშნა კოლცოვის, რასაც ჩვენც ვაწერთ და ვფიქრობთ დავითაშვილზე, ასეთი ნაკულეყანება პისარემა კოლცოვის გაუნათლებლობას მიაწერა და აქ ჩვენც იმას ვიტყვი, ძრიელის პისარევის მოძღვრებისამებრ, რომ ჩვენც ამასვე ვფიქრობთ განსვენებულ დავითაშვილზე. მაგრამ რაც უნდა იყოს, დავითაშვილის ლექსები ისეთი რამ არის, სადაც იოტის ოდენი ერთი პატარა ის ჰაზრიც არ მოსჩანს, რომ ის თავის ჰაზრით ერთ რომელიმე წთამამავლობის ინტერესებს ემსახურებოდეს ისე, როგორც ჩვენმა უსულო არსებათ მომღერალ-პოეტებმა იციან. დავითაშვილის ლექსების საგანი მთელი წრია და მთელი წრის ინტერესები. ამის ლექსებში ამ სოფლის ყოველ ნაირი არსებანი ორათ არიან გაყოფილნი და ეს ამ ორ ნაირ განყოფილებისაგან დიდათაც არის აღღვებული. არ იფიქროთ, რომ ასეთი ჰაზროვნებით დღეს მარტო დავითაშვილი იყოს ჩვენში, მის მიმარ-

თულები მსგავს ჰაზროვნებას თვით ჩვენს დაბალ ხალხშიაც ვხედავთ. დავითაშვილი მხოლოდ გამომხატველია იმ ჰაზრების გრძობებისა, რაც მის მსგავს ხალხში არსებობდა და ტრიალებდა, და რომელი სურათების გაცნობა და შესწავლა ბევრ ჩვენებურ მწერალთათვის სულ გაუგებარი და უმნიშვნელოა.

ერთ დროს მე და დავითაშვილს ჩსუბი მოგვიდა, რადგანაც მე ყველა ჩენი პოეტები უარი ვყავი და ყველას ერთის წოდებით სიღამაშის მოლაღერები ვუწოდებ. ჩვენ ჯერ არა გვაქვს ხეირიანი ისტორია, რომ იქილგან ვიცოდეთ, თუ საქართველოს მეფეები რაგორი შვილები და გმირები იყვნენ, მართლა ისეთი კარგები იყვნენ, თუ არა, რაგორც გვიწერდნენ ძველი ტუსლანგა მემატინები მეთქი. ამიტომ უმჯობესი იქნება, რომ ჩენი ისტორიული ფორმალიზმის ბრმათ თავიანის-მცემელნი მათ ქებასა და ღიღებას არ სწერდნენ და პატარა ფრთხლად ეკიდებოდნენ საქმეს, თორემ ასეთი რამეებით ხალხს ღიღ შეცდომაში შეიყვანენ და ბოლოს საქმე გვიან იქნება. ასე წარამართ აღძრული ქება და ღიღება განვითარებულმა კრიტიკამ კარგა ხანია მას შემდეგ, რაც უარი ჰყო. მაგრამ ჩვენ პროგრესისტ მესტერიებს ევროპიულის განვითარებულის კრიტიკისა არაფერი სწავთ. ამათ თავიანთი საკუთარი კრიტიკა აქვთ, რომელ კრიტიკის მეოხებითაც ესენი ლამის ქართლოსის საფლავში ჩააცივდნენ და იქილამ ამოადერინონ რალაც ძველი ღიღება, მაგრამ აუცილებელი ჰქმნარიტება არის, რომ ეს პანეგრიტ პოეტები, რომელნიც თამარ მეფის სიმშენიერით გატაცებულნი არიან და ცაში დაფრინენ, ღიღიტრის ქველის მოქმედებით აოცებენ ხალხს და ბაგრატის მხნეო-

ბით და ერეკლეს მაგალითებით ქვეყანას აბეზრებენ, რომ ასეთები იყვნენო და ისეთებიო, მე დარწმუნებული ვარ იმაზე, რომ თვით ამ ავტორიტეტების უფლებების მქონე-ბელთ პირთ დასაცემლათ და გასანადგურებლათ თვით ესევე ლექსებიც საკმარისი იქმნება მომავლისათვის, როდესაც იცნობენ ამ გერიტუნებსა და მათ ნაწერებსაც ღიდ სამასხაროთ და საკვირველათ მიიღებენ; რადგანაც ესენი იმისთანა პირებს უძღვნიან ქება-დიდებას და გვიხატავენ მათ ისეთი იდეალებითა, რომელნიც თავიანთ სამაგალითო ცხოვრებით მხოლოდ იმ საბუთებს იძლევიან, რომ საღ ვინ გაყვლიფეს მათ, საღ ვინ დასცეს, საღ ვინ ააოხრეს და საღ ვინ მოაბეს ცხენის კულზედ და ათრიეს. განა ამის მეტი საქები მოსჩანს რამე ჩვენს ისტორიაში? განა ასეთი პირების ქება და დიდება სამარცხვინო არ უნდა იყოს ისეთ მწერალ ვალტერ სკოტებისთვის, რომელნიც ამ მეცხრამეტე საუკუნეში სცხოვრებენ და რომლებსაც სახეზე ვითომც და ქვეყნის წარმატების ნიშნები აწერიათ. მე დარწმუნებული ვარ იმაზე, რომ ერთ დროს, ამ წარმავალ მწერალთ ყველა ნაირი ისტორიული პოემები და ლექსები სულ გადმოიყრებიან ტახტიდამ და დავიწყებასა და კრულვა-კიცხვას მიეცევიან და მაშინ კი მშვიდობით მათნო ქებანო და დიდებანო!.. ეს სიტყვა დავითაშვილს პირველათ არ მოეწონა, მაგრამ ბოლოს კი ყველაფერზე თანხობა განმიცხადა. ჩემი ასეთი სიტყვა მას მიტომ უფრო სწყენიყო, რადგანაც ი. ჭავჭავაძის პოემა «მეფე დიმიტრი თავდადებულიდგან» რამდენიმე ადგილი თავისებურათ გადაეკეთებინა, რომელიც შემდეგ მან დაბეჭდა კიდევ ერთის სიტყვით მე ურჩიე დავითაშვილს, რომ მას

საქართველოს მეფეების შესახებ არც კება ეწერა და არც ძაგება. ამისთვის დიდი ცოდნა არის საჭირო მეთქი, რომ კაცს ისტორია ნათლათ ჰქონდეს შესწავლილი და წარმოდგენილი, თორემ უამისოთ მეღვექსე თავის ლექსებით ბევრს დიმიტრისთანა და ერეკლე და ვახტანგისთანა პირებს ქვეყნის დამხსნელათ და მშველელად გამოხატვენ და ამითი ისტორიასაც დაამახინჯებენ და ხალხსაც შეცდომაში შეიყვანენ მეთქი. ამაზე იგი პირველათ ყოყმობდა, მაგრამ ბოლოს კი ყველაზე დარწმუნდა. **და** ვითა შეილი ერთი უწყინარი და უჩივარი კაცი იყო, რომ იმას თავის საქციელით და მოქმედებით არავისათვის ენება არ მოჰქონდა და მე არა მგონია, რომ იყოს იმისთანა პირი, რომელსაც მისგან ან რამე სწყენიყოს და ან რამე მღურვა ჰქონიყოს. იგი იყო საწყალი, ჩინებულის ხასიათისა, მაგრამ უწყალო გარემოებისაგან უწყალოთვე იყო დაჩაგრული და უკიდურეს მდგომარეობამდის მისული, მაგრამ მის ასეთ მდგომარეობაში არაეინ არაფერს მონაწილეობას არ იღებდა. იგი გადაიცვალა, როგორც ნამდვილი მართალი და პატიოსანი კაცი და რომელზედაც თამამად შეიძლება ესთქვათ დობროლიუბოვის სიტყვა:

«Милый другъ, я умираю,
Отъ того, что былъ я честенъ;
Но за то родному краю
Вѣрно буду я извѣстенъ».

ეს იყო საწყალი დავითაშვილის ერთი უსაყვარლესი ტაგებთაგანი, რომელიც მან შემთხვევით გაიგო ერთ ალაგას დობროლიუბოვის ლექსების კითხვის დროს. ამ ლექსის შინაარსმა იგი ისე გაიტაცა, რომ ამ სოფლის თავის

დიდებით მხოლოდ თავის ლექსები მიაჩნდა და ყოველ-
თის იმას ამბობდა. რომ მე ამის მეტი სხვა რა მაქვს და
ან სხვა რა დამრჩენია, რომ ამის გარეშე მე სხვაზე ვიფი-
ქრა რამეო. მე ჩემ სიმდიდრეთ მხოლოდ ჩემი ლექსები
მიმაჩნიაო და ესევე სიმდიდრე დარჩება ჩემ სახსოვრათაო.
აქეთის შეხედულების იყო საწყალი და ის კი არ იცოდა,
რომ იგი ამ ჰაზროვნებით ბევრს ვერაფერს გააკეთებდა და
ყოველთვის და ყველგან გზაც გადაღობილი ექმნებოდა.
«იღვრიაში» ტყუილათ იყო დახარჯული ის სიტყვები, რომ
ერთამც დაეთაშვილს თავის ხელობის ხელოსნები ლექსე-
ბის წერის გამო ერთამც მასხარათ იღებდნენ და სდევნი-
დნენ კიდესა, რომ შენ მაგაებით შეგირდებს გვირყენიო.
მე თამამად შემოძლია ესთქეა, რომ ესეები სულ ტყუი-
ლეთა, რადგანაც ხელოსნები დაეთაშვილს არამც თუ
სდევნიდნენ და მასხარათ იღებდნენ, არამედ დიდ პატივ-
საც სცემდნენ მას და ყოველთვის თავაზსაც უწევდნენ.
ამის შესახებ შემოძლია მე გაბედვით ვილაპარაკო და ამა-
ზე ბევრ ხელოსნის პატარა შეგირდებიც ვიმაწმო, რომ
დაეთაშვილისთვის არც ერთ ოსტატს ერთი უბრალო
შეურაცყოფაც არ მიუყენებიათ.

იოსებ დაეთაშვილი მე გავიცანი 1872 წ. ქ. თბილის-
ში. ამ დროს დაეთაშვილმა ქართული წერა-კითხვა იმდენ-
ი იცოდა, რომ მას «ქართლის ცხოვრების» პირველი
ტომიც შეეძინა და განუწყვეტლივ სულ მას კითხულობ-
და, თუმცა, როგორც ვიცი და როგორც თვით დაეთა-
შვილსაც უთქვამს ხოლმე, გაგებით კი არაფერი ესმოდა
ისე, როგორც რიგი და წესია. შემო აღნიშნულის წლი-
დაჩვენმა გაცნობამ ისე გასტანა და 1873 წელს კი ერთ-

მანეთს დაუახლოვდით. ამ ხნის განმავლობაში დავითა-
შვილს შეეძინა თეიმურაზ მეფის ისტორია, რომელსაც
თვითვე გაუკეთა ხის ყდა სხვა და სხვა ყვავილებით ამო-
ჭრილი; ამას გარდა ეყიდნა ტიმოთე მთაწარ ეპისკოპოსის
«მოგზაურობა», იოანე რუსისის მიტროპოლიტის «მიმოხ-
ველა», ანტონ კათალიკოზის «წყობილ-სიტყვაობა», იოსებ
თბილელ მიტროპოლიტის «დიდი მოურავიანი» ლექსად
და გურამიშვილის «დავითიანი». ყველა ამ წიგნებს გან-
საკუთრებით «დავითიანს» დავითაშვილი დიდს გულმოღ-
ვინებით კითხულობდა და ყოველთვის და ყოველგან იმას
მეცადინებდა, რომ ამ გვარი წიგნებზე ეშოვნა საღმე. ამ
წიგნებს გარდა უყვარდა კიდევ საღმრთო წერილის კითხვა
და ლოცვა. რაც შეეხება კითხვას, ეს ერთობ მიძიმეთ
იცოდა და წერა მეტის-მეტათ უძძიმდებოდა, ასე რომ თა-
ვის სახელი და გვარის მოწერაც კი უძნელდებოდა. ამ
მხარით განსვენებული თავის სიკვდილის დღემდის ისე დარ-
ჩა და წერაში ეწერა საშველებით ვერ გაისწორა ხელი.
რუსული წერა-კითხვა ცოტათი იცოდა და შემდეგ და
შემდეგ უფრო ეჩვეოდა რუსულს კითხვას და ბოლოს
იქამდის მიადწია, რომ რამდენიმე ლექსის შინაარსი რუ-
სულიდამაც გადმოიღო. ამ დროს მე ძალიან დაუახლოვ-
დი მას და ვადავეცი ოთხი წლის ყურნალი «მნათობის»
ნომრები, რომლებიც მასთან საკმაო ხანს დარჩა, მაგრამ
როცა მოიტანა, მაშინ აღმოჩნდა, რომ ყველა ისინი გა-
დაეკითხა და ვადამეტებით მოსწონებიყო ანტონ ფურცე-
ლაძის «დიდი მოურავი» სახელმწიფო გლეხების ცხოვრე-
ბილამ მისეე ფურცელაძის მოთხრობა «ქიტესა» ამავებს
გარდა გვარიანად მიხედვრიყო მასესის «ლუკმა პურის ამბავს»

და კომბის «ბავშვების მოვლას». ამ ჟურნალის გადაკითხვის შემდეგ მე მას გარდაეცემა ჟურნალ «კრებულის» ყველა ნომრები, რომლებიც სულ ორი თვის განმავლობაში წაეკითხა და მასში დაბეჭდილის «გლახის ნაამბობისაგან» ერთობ ალტაცებაში იყო მოსული, აგრეთვე მოსწონებოდა «აჩრდილი» და არსენას გარჩევა, «სადღეგრძელო» და სხვანი. ჟურნალ «კრებულის» შემდეგ მან წაიღო «საქართველოს მოამბე», მაგრამ მან ეს ერთობ მალე დააბრუნა, რადგანაც ამ ჟურნალში დაბეჭდილი სტატიების უმეტესი ნაწილის შინაარსი კითხვის დროს ვერ გავგო. ამ ჟურნალების შემდეგ მან დაიწყო «ცისკარის» ნომრების შექმნა და იგი უფრო იმ ნომრებს ჰყიდულობდა, სადაც უფრო საქართველოს შესახებ რაიმე სტატიები იყო დაბეჭდილი: ქართველთ მფევთა ქება, გულოგნება, ვაჟაკობა და სხვანი. ასეთი წიგნების კითხვით დაეთაშვილი იმ წერტილამდის ავიდა, რომ ხშირად გოდებასა და გმინვასაც იწყებდა ხოლმე. ამავე წელს წაიკითხა მან ბარათაშვილის «ბედი ქართლისა», რომელიც 1858 წლის «ცისკარშია» დაბეჭდილი და ეახტანგ ორბელიანის «იმედი» ამავე ჟურნალში დაბეჭდილი, 1868 წ. ამეების კითხვით ხომ სულ შეიცვალა იგი და ბოლოს კი სულ სხვა კაცად გარდაიქცა. ამ გვარ წიგნების კითხვით დაეთაშვილი ერთობ კმაყოფილდებოდა და ბოლოს იქამდის მივიდა, რომ თვითონაც დაიწყო ლექსების წერა საქართველოს მფევეების შესახებ. ერთი ამისი ლექსი «საქართველოს დედოფალი, დედა ქართლისა თამარი» სახალხო სათაურის ზედ-წარწერით გადასცა «დროების» რედაქციას, სადაც მოწონებული იქმნა და დაბეჭდილი, რომელსაც დღეს სახალხო ლექსს უწო-

დებენ, მაგრამ ეს ასე არ არის, მე ნამდვილათ ვიცი, რომ ეს ლექსი მან დაწერა და ერთ თავის ძველებურ ანბანში «დიდუბის ეკკლესია» — ჩაურთა, რომელი ამბავიც 1877 წ. «დროებაშია» დაბეჭდილი. ეს განგებ მოახერხა, რომ ეგები ასეთის სათაურით მაინც დამიბეჭდონო.

ასეთის წიგნების კითხვით დავითაშვილი ერთობ გატაცებული იყო და მას ჩვენის წარსულის ყოველი პირი, მანე თუ კარგი, სულ ერთად მიაჩნდა. ამ ხანებში ის სწერდა მეფეების შესახებ ლექსებს, რომლებმაც მათ დასტიროდა მწარეთ, მაგრამ არც ერთ იმ ლექსს კი არ იტოვებდა, რადგანაც ზოგს მე უწუნებდი და ზოგიც თვითონ არ მოსწონდა. ამ ხანებში დაწერილიდამ მას შერჩა მხოლოდ რამდენიმე ძველებური ანბანი და ლეგენდები, რომლებიც 1877 წ. «დროებაში» ფელეტონებათ არიან დაბეჭდილი. ამ ფელეტონებს ზოგს ასო ი. დ. და უზის ბოლოში და ერთ თუ ორ წერილსაც ბოლოში «ძველი გარდატანელი» აწერია. დავითაშვილის პირველი ნაბაჯი აქედამ დაიწყო ქართულ მწერლობაში და მას რომ საკმაო რის განათლება ჰქონიყო, მაშინ ის მწერლობას თავის სიკვდილის დღემდის ხელობათ გაიხდიდა და ამ ხელობაშივე ამოუყუდოდა სული.

ჩვენი მეგობრული კავშირი მარტო იმაში არ გამოიხატებოდა, რომ სადმე ტრახტირში დაემსხდარევიყვით და ჩვენი წარსულის კაცი-კალია და ტირან-გმირების სადღეგრძელოები გვეწვა და ქუდიც ქეჩში გვესროლა ისე, როგორც ჩვენმა ბობოლა გმირებმა იციან, რომლებიც ხშირად შეიკრიბებიან ხოლმე სხვა და სხვა ხეივანებში, განსაკუთრებით ორთაქაღის ბაღებში, ჩარხებთან, თავიანთის ლახ-

თებით და ლამაზებით და სადაც აუარებელ ნაყვლეფ-წა-
გლიჯ ფულებს ფლანგავენ და რომელ ფულებითაც თა-
ვიანთე უარეს და სიხლის მწოველ ჩარჩებს და ხალხის
მყელეჟაგებს ამიღრებენ; სადაც მიირთმევენ ისეთი გმირე-
ბის სადღეგრძელოს და შესანდობარს, რომელთაც თავი-
სის დესპოტიური საქციელით ისეთ მკოდნე და ქართლის
ცხაკრების თქმულს «კაცს მეცნიერს და ბრძენს» პატა
ბატონიშვილს და იმისთანებს საქვეყნოდ თავებს სკრიდ-
ნენ და მიწასთან ანადგურებდნენ.

ჩვენ, ჩვენის მეგობრების მეოხებით განვიზრახეთ თბი-
ლისში ხელოვან მუშათ შეგირდების პატარა წრის შედგე-
ნა, რომელშიაც პატარა შეგირდებს უნდა დაეწყოთ სია-
რული და ჩვენც იმათთვის უნდა გადაგვეყითხა ზოგიერთი
ნაწერები ჩვენის მწერლებისა, შეგვესწავლებინა რამდენიმე
ბიჭიათვის წერა-კითხვა, მასთანავე მათთვის გაგვეცნო ზო-
გიერთი ჩინებული წიგნები და როცა მათ ვასწავლიდით
და გავუსწვრთნიდით, მაშინ მათთვისაც უნდა მიგვეცა ნე-
ბა და საშვალბა წიგნებით, რომ მათაც თავიანთ მეგო-
ბრებში გავეცელებინათ როგორც წერა-კითხვა, აგრეთვე
ქართველთ მწერალთ საუკეთესო ნაწერები. 1876 წ. ჩვენ
შევაღვინეთ უკვე პატარა წრე და ამით დიდათ ვიმედო-
ვნებდით, რომ ამ წრის შედგენით ჩვენ ბევრს ნორჩ ყმა-
წვილ კაცს ავაცდენდით ტრახტირში კვირა-სალამოობით
თრევა-ნეტიალს და იქ ზნეობით და ხასიათით დაცემას.
ჩვენ ხშირად დავდიოდით ტრახტირებში და იქ რომ სხვა
და სხვა ხელობის შეგირდების გარყენილებასა და უხასია-
თობას უყურებდით ეს ჩვენს სულსა და გულს შხამივით
ვეღებოდა, ჩვენ დიდათ ვსწუხდით მაზე, რომ იგინიც

ჩვენსავეთ მწიგნობრობას არ მისდევდნენ. ერთ საღამოს ჩვენ კიდეც გველირსა მოხერხება. კრებაზე პირველი ადგილი მე მეკავა და ამავე საღამოს მე უნდა წამეკითხა რაიმე ნაწერი. ამ საღამოსთვის მე დამზადებული მქონდა მოთხრობა «გლახის ნაამბობის» წაკითხვა. ვიღრე ამას დაეწეებდი, მე წარმოვსთქვი მოკლე სიტყვა, რომლითაც აუღსნენი ბიჭებს მიზანი ჩვენის კრებისა. ჩემი სიტყვა დიდის მოწიწებით ისმინეს. იქ მყოფმა ბიჭებმა ყველამ პირობა მოგვეცეს, რომ ჩვენ ყოველ კვირა საღამომოდით ვივლით აქაო. ამის შემდეგ დაეწეე გლახის ნაამბობის» კითხვა და ათის ნახევარი იქნებოდა, რომ გავეთავე; ამ წიგნის კითხვამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე და პეპის ამბავმა ბევრი ატირა კიდეც. მხოლოდ ერთ ადგილას მოხსენებული სომეხი არად მოეწონათ ზოგიერთებს, რადგანაც შეგირდებში ზოგნი სომხის სარწმუნოების ქართველნიც იყვნენ. შემდეგ კრებაზე ჩვენ წავიკითხეთ მისევე ავტორის «მუშა», «რამდენიმე სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ», მიქაბერიძის «მოხონელი მსაჯულისადმი», აკაკის «ჰობუნა» და «მუშური», რომლებმაც ერთობ ალტაცებაში მოიყვანეს ბიჭები. მესამე კვირას ჩვენ წავიკითხეთ მოთხრობა «სურამის ციხე». ამის შემდეგ ჩვენ ყოველ კვირა და უქმე დღეებში ვიკრიბებოდით და ვკითხულობდით ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილს წერილმან მოთხრობებს და ლექსებს. ბოლოს მე წავიკითხე ანტონ ფურცელაძის «ქიტესა» და ილია ჭავჭავაძის «გლეხების განთავისუფლება», რომლების შემდეგ მე კითხვაზე უარი ქსთქვი, რადგანაც კვირაობით მე ისეც დიდათ ვიღლებოდი ჩემის შრომისაგან და ახ: კითხვას როგორღა ავიტან-

დი. რიგი დავითაშვილზე მივიდა, მაგრამ რადგანაც ის იმ დროს კითხვაში ვაეარჯიშებული არ იყო, ამიტომ ისევ მე უნდა დამეწყო კითხვა, მეტი ღონე არ იყო; წასაკითხავად მე ამოვირჩიე ანტონ ფურცელაძის «დიდი მოურავი» ეს ტრაგედია ჩვენ ორ საღამოზე წავეკითხეთ და ამის კითხვა ზოგისათვის დიდ საინტერესოთ დარჩა და ზოგმა კი ხეირიანათ ეკრავფერი გაიგო რა. ამ ტრაგედიის წაკითხვის შემდეგ მე ავით გავხდი და საქმეც დაიშალა. შემდეგ წელში ჩვენ ისევ შევიკრიბებით და წასაკითხავათ ამოვირჩიეთ ან ფურცელაძის «სასოფლო წერილები» და «მამულის საერთო მფლობელობაზე», რომელნიც იმ დროის სამეურნეო გაღეთ «გუთნის დედაში» დაიბეჭდა. ბოლოს წავეკითხე მე ამავე ავტორის თხზულება «სამის თავს გადასაყალი», ამ მოთხრობის უბედურის მაშოს ამბავმა ბევრი მსმენელები ატირა. ამ ნაწარმოებების კითხვამ დიდი გავლენა იქონია განსაკუთრებით დავითაშვილზე. ამის შემდეგ დავითაშვილში ძირეული ცვლილება მოხდა და იგი სულ ისეთ აღწერებს მთხოვდა და ეძებდა, რომლებშიც სოფლის ან ქალაქის ხალხის ცხოვრება იყო აწერილი. ამ ხნის განმავლობაში დავითაშვილი რუსულ წერა-კითხვასაც მიეჩეია და მის შემდეგ მე დამიწყო თხოვნა რუსული წიგნებისა. ამ დროს ის სხვა და სხვა უხვირო წიგნებს კითხულობდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მე მას გარდავეცოცხენის თხზულება, რომლის გავების იმედი იმისგან მე არ მქონდა, მაგრამ წაკითხვის შემდეგ, როცა წიგნი მომიტანა, მე მას ამ წიგნის შინაარსი ვკითხე და მან თავისებურათ ამიხსნა. ამის შემდეგ მე მას მივეცი ფლეროვსკის სტატია «სიბირის გლეხები», რომელიც იმ დროის ყურნალ

«დელოა»-ში იყო დაბეჭდილი. ამის შემდეგ გადავეცი მიხაილოვსკის სტატიები ევროპის მუშების ასოციაციებზე და ბოლოს წაიკითხა გაიდებუროვის სტატია რუსეთის სტალების არტელზე, რომელნიც ჟურნალ «დელოა»-ში იყო დაბეჭდილნი. ეს სტატიები თუმცა ერთის მხრით იოსებ დავითაშვილისთვის ძნელი გასაგები იყვნენ, მაგრამ მეორეს მხრით იგი შიგა და შიგ ისეთ ცნობებს ხედავდა და კითხულობდა, რომლებითაც ისე სიამოვნებდა, თითქოს მთელი სტატიების შინაარსები გაუგიაო. ამ სტატიების შემდეგ მან დაიწყო რუსული ჟურნალების კითხვა, მაგრამ უკანასკნელ დროს კი ამ ჟურნალებში ასეთი სტატიების კითხვას თავი დაანება მან და უფრო ლექსების კითხვას გაჰყვა, რადგანაც ბევრს ლექსს ერთობ მიეზიდათ. რუსული ლექსების შეყვარებით ბოლოს იქამდის მივიდა იგი, რომ მე მთხოვა რუსის პოეტების ნაწერები, განსაკუთრებით იმისი, ვინც პირველი იქოსო. მე გადავეცი იმას პუშკინის თხზულებების პირველი ტომი, ბოლოს ლერმონტოვისა და ამათ შემდეგ კოლცოვისა; კოლცოვის შემდეგ ნიკიტინისა, პლეშჩევის და მინაევის ლექსების კითხვა დაიწყო და მას ყველაზე უფრო კოლცოვი მოსწონებოდა. ამის შემდეგ მან დამავალა, რომ მისთვის მემოვნა კოლცოვის და პუშკინის ბიოგრაფია და ის წერილებიც თუ ვინ რა დასწერეს მათზე. მე უშოვნე ესა და გადავეცი, ბოლოს გავაცანი ბელინსკის ჰაზრი კოლცოვის შესახებ, ამის შემდეგ ვაჩვენე პისარევის ის ტომი, სადაც იგი კოლცოვზე ლაპარაკობს და ბოლოს უამბე ისიც, თუ პისარევი რა შეხედულებისა არის კოლცოვზე. ამით მან ისე შეიყვარა პისარევი, რომ მისი ნაწერების თხოვნაც დამიწ-

ყო, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ კითხვის დროს ვერაფერი გაეგვა, გარდა ერთის სტატიისა «ფუტკრებისა». ამის შემდეგ იგი ისევ ლექსების კითხვას მიუბრუნდა და ყოველთვის იმას მეცადინეობდა, რომ სადმე რამე პოეტების ნაწერები მოეპოვებინა. იმან ბოლოს შეიძინა კოლცოვის ლექსების სრული გამოცემანი და სიკედილის დღემდის საწყალი სულ ამ კოლცოვის, ნიკიტინის და სურვიკოვის ლექსებს ჩაქეროდა შიგ და ყოველთვის იმას ნატრობდა, რომ ასეთივე ლექსები მოეპოვებინა მას სადმე და ეკითხა. ეუნდა სისწორით ესთქვათ, რომ ამ გვარ წიგნების და ყურნალ-გაზეთების კითხვით განვითარდა იოსებ დავითაშვილი და იგი სიკედილის დღემდის ამ წიგნებთა მოძღვრების მიმართულების გავლენის ქვეშ შეურყეველათ დარჩა. ამ გვარ მხარეებში ქართული მწერლობაც საქმარისათ ეხმარებოდა. განსაკუთრებით ასეთი წერილები: ჩვენ გლახკაცობაზე, რომელნიც ჩვენ ზემოთ მოეიხსენეთ და ანუ 1877 წ. «ივერიაში» დაბეჭდილი წაკოლას წერილები. ქართულ ლექსებში და მწერლებში ყველაზე მეტი გავლენა გურამიშვილსა ჰქონდა დავითაშვილზე და ესეც თითქმის გურამიშვილის კილოთივე სწერდა თავის ლექსებს და შიგაც თითქმის გურამიშვილის მიმართულებითვე ამუღარეს უსწაეღელ ხალხს წიგნის ცოდნის საჭიროებას და სხვანი. ბ. შაქრო გულისაშვილმა ამ მხრით დავითაშვილისგანვითარება მხოლოდ ქართულ მწერლობას მიაწერა, მაგრამ დავარწმუნებთ ამ მწერალს, რომ დავითაშვილზე მარტო ქართულ მწერლობას არ ჰქონდა გავლენა და დავითაშვილი მართლა და მარტოთ ქართული მწერლობისაგან არ აჩის აღზრდილი და იგი მარტო ქართულ მწერ-

ლობის გონებრივის ძალოვნებების შვილათ არ ჩაითვლება. ქართულ და რუსულ მწერლობას გარდა იგი იცნობდა რამდენიმე ისეთ ახალგაზდა პირებს, რომლებთანაც ხშირად დადიოდა ხოლმე (1877 წლიდან—1881 წლამდის) და ამ პირებთან იგი ხშირად ჰეერს მსჯელობითი მხარეებსაც ისმენდა ხოლმე და ესრეთი მსჯელობითი და ზეპირ გარდმოცემითი ცნობებს უფრო მეტი გავლენა ჰქონდა მის გონებითი განვითარებაზედ, ვიდრე ქართულ მწერლობას და რუსულსა, რომლებსაც საწყალი ხმა მალღივ ვერც კი კითხულობდა. დაეთაშვილოს პარველ ხანებში ისეთ საუკეთესო პირებთან ჰქონდა კავშირი, რომ იგი ამ ახალგაზდა პირების მეოხებით უეჭველია ისეთი პირიც უნდა გამოსულიყო, როგორც გამოვიდა კიდევაც. ამ პირთა გავლენის ქვეშ იგი დარჩა 1884 წლამდის და ამ ხნის შემდეგ იგი შევიდა სხვა წოდების მოიქეფარ ინტლიგენციის გავლენის ქვეშ, რაის გამოისობითაც იგი ცოტაოდნათ გამოყრუებას მიეცა და წინ მსელელობას და ხეირიანი ლექსების წერის მაგიერ უფრო უხეურო ლექსების წერა დაიწყო. ამის მიზეზი ის იყო, რომ მისი წინანდელი რწმუნებები მასში გაჰქრნენ და გაგრილდნენ, რომლის გამოისობითაც იგი გარდამეტებულ მისტიკურ მდგომარეობაშიაც ჩავარდა. ამას მისი ლექსების ის ადგილებიც ცხადათ ამტკიცებს, სადაც ის მეტაფიზიკიეთ თავის ლექსებში დაბალი ხალხის ბედნიერებას სულ უხილავ ძალებს აწერს და ის ამ ხალხის გამოისობით გარდამეტებითი იდიალისტიკურ ოცნებებშიაც არის ჩაეარდნილი, რომლებსაც გარს რადაც ნაირი ობობას ქსელივით განყენებული ჰაზროვნებანი ახვევია და რომლების მეოხებითაც მისი ლექსების

ის ღირსებანიც სრულიად დამახინჯებული არის, სადაც იგი მკედარის ილიალიზმისაგან შორს გამდვარი ცხოვრების უმაღლეს წერტილის აღორძინებას ჰქადაგებს. მაგრამ მისი განყენებული მსჯელობითი მხარეები ამ ლტოლვილებსაც ახდენ და მის ლექსებს თავის სახალხო მნიშვნელობაც ეკარგება. დავითაშვილს რომ თავის სიკედილის დღემდის ცხოველ მწერლობასთან და მწერლებთან ჰქონიყო კავშირი, მაშინ შექცეულია მას მცირეოდენი კრიტიკული ძალოვნებისაც ეცოდინებოდა რამე და ის აჰის მეოხებით თავის ლექსებშიც ბევრ რალაცა განყენებულ არსებებზე ქადაგებავს არ მოჰყვებოდა, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ამის გაგება იმას არ ჰქონდა და უამისათ კი მისი ლექსების ღირსებაც რიგიანად წინ ვერ მიდიოდა.

იოსებ დავითაშვილმა ლექსების წერა დაიწყო 1875 წ., მაგრამ იგი 1877 წლამდე არ ბეჭდავდა. ამ წელს «დროებაში» დაბეჭდა რამდენიმე მისი წერილმანი ამბები და ამ ამბების გარდა ორი თუ სამი ძველებური ამბებიც. ამ წერილების დაბეჭდვის შემდეგ იგი ისრე წახალისდა წერაზე, რომ სულ იმას ჰფიქრობდა, რომ რა დაეწერა და რა დაბეჭდა «დროებაში», როცა ის თავის ნაწერს ნახავდა «დროებაში» დაბეჭდილს, მაშინ მის სიხარულს და აღტაცებას საზღვარი აღარა ჰქონდა ხოლმე. რამდენიც ხანი ვადიოდა, იმდენი უფრო მეცადინებოდა იგი, რომ წერაში გამართულიყო და გონებითაც განვითარებულიყო. ამიტომ იგი ლექსების და წერილი ამბების წერის მეოხებით დაუახლოვდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებს, სადაც იგი ხშირად დაიარებოდა ხოლმე, რასაც დასწერდა იმას რამდენიმე ხანს ინახავდა და ბოლოს წაიღებდა რო-

მელიმე რედაქციაში დასაბეჭდათ, მაგრამ, სამწუხაროდ იქი-
ლამ ხშირად დაღონებული ბრუნდებოდა სახლში საწყალი,
რადგანაც არ უბეჭდავდნენ. სანამ გაზეთი «დროება» ქურ-
ნალ «ივერიას» შეუერთდებოდა, მანამდის მესხი თითო
ოროლა ძველებურ ამბებს, ლექსებს და წერიმალ ამბებ-
საც უბეჭდავდა. ამ გაზეთის «ივერიასთან» შეერთების შემ-
დეგ კი მის ლექსებს მხოლოდ რედაქციის პორტფელს აჩე-
ნებდნენ ხოლმე, თორემ ბეჭედით კი არაფერს უბეჭდავ-
დნენ. ერთხელ თუ ორჯერ დიდის ვაი-ვაგლახით და წვაღე-
ვით ეღირსა იმას, რომ «დროებაში» ორი ლექი დაუ-
ბეჭდეს, ესეც მხოლოდ იმიტომ, რომ გაზაფხულის გამო
მესხი ქალაქში არ იყო და მაჩაბელს გაზეთის მასალა ცო-
ტა ჰქონდა. ამ ლექსებიდგან ერთი მისი ლექსი შემ-
დეგ «სტივრიში» დაიბეჭდა.—საწყალი ერთაგათ სულ
იმას ჩიოდა, რომ არაფერს მიბეჭდავენო, ჩემს ლექსებს
თითქმის ლექსებათაც კი არ სცნობენო! ამას გარდა და-
ეთაშვილმა მითხრა, რომ ერთმა პატიეცემულმა პირმა სა-
ყვედურიც მითხრა: რა არის რომ აგიტენია გლეხები
და ამ გლეხებზე ძახილმა ლამის ყურები გამოგვიქედროსო.
ეს საყვედური იმას ისე სწყენიყო და გულზე დაღად დას-
ჩნეოდა, რომ ამ დღის შემდეგ ის სრულიად გზა კვალ-
დანეული შეიქმნა და გამოარკვევით არ იცოდა რა ეწერა,
რომ მის მოსაყვედურებს მოსწონებოდათ. ამისთანა უსი-
ამონებით და ვაი-ვაგლახით, როგორც იქნა 1881 წლამ-
დის მიღწია; ამ წლიდამ ქურნალ «იმედის» გამოცემა
დაიწყეს, მაგრამ პირველ წელიწადს არც ამ რედაქციამ
დაბეჭდა მისი ლექსები, მიზეზი არ ვიცით თუ რა იყო.
სამაგიეროდ მეორე წელიწადს, როდესაც დაეთაშვილი

დაუახლოვდა ამ რედაქციას, მაშინ «იმედის» რედაქტორმა დიდის სიამოვნებით დაიწყო მის ლექსების ბეჭედა, რომლითაც დაეითაშვილს მაღა გაეხსნა და ძლიერ წახალისდა ლექსების წერაზე. ამ ყურნალს რომ დიდხანს ეცოცხლა, მაშინ დაეითაშვილის ლექსები იმაში ხშირად დაიბეჭდებოდა, რომლითაც მას ასცდებოდა თავიდან ის მწუხარებაები და ჯაყრი, რომლებიც იმას სხვა რედაქციებში მიაყენეს.

ამ ყურნლის დახურვა სწორედ თავზარდაცემა იყო დაეითაშვილისთვის, იმას ისე სურდა ამ ყურნლის სიცოცხლე, რომ თუ რამ შეძლება ჰქონიყო, იმასაც კი არ დაიშურებდა და მისცემდა რედაქციას, ოღონდ კი გამოცემა გაგრძელებულიყოს. ამ ყურნალის დაკეტის შემდეგ როგორც ზემოთ ვსთქვით, ისევე საღრიტინ-სახვეწარ მდგომარეობაში ჩაეარდა დაეითაშვილი. როდესაც ის რამეს დასწერდა და მიიტანდა «დროების» ან «ივერიის» რედაქციებში, ყველას იმას ეხეწებოდა და შეპლრიტინებდა, რომ რამე გზით იმისი ლექსი დაებეჭდათ ხოლმე, მაგრამ არ იქმნა, ვერ ეღირსა ის საწყალი ვერც ერთი ლექსის დაბეჭდვას ისე, რომ მისი გამოისობით მთელი თვეები არ ეელოს რედაქციებში და ხან ერთს არ ხეწნოდეს და ხან მეორეს. ამ საქმეში იგი ერთს პირს დიდათ ემადლოერებოდა და ყოველთვის იმას იძახდა, რომ რედაქციაში ეს პირი რომ არ ყოფილიყო, უიმისოთ ჩემ ამა და ამ ლექსს არ დაბეჭდადნენო, მაგრამ მან შეასწორა და გადასცა რედაქციას დასაბეჭდათო და ამიტომ უარი ევღარა სთქვეს და დამიბეჭდესო. ერთის სიტყვით საწყალი სულ იმას ჩიოდა და ტოროდა, რომ რატომ არ მიბეჭდავენ ლექსებსაო. ყურნალ «ივერიის» რედაქციამ სულ არაფრად სცნა ჩემი ლექსებიო,

ამბობდა ხშირად დავითაშვილი. ამ დროს იმან დასწერა ერთი ლექსი «ირლენევა წმინდა ტაძრები», რომელიც იმავე დროს «დროებაში» დაბეჭდა კიდევცა და რომლითაც მას ი. ევ მიეცა იმედი, რომ ის თავის ლექსებს ხშირად ნახავდა «დროება—ივერიაში» დაბეჭდილს, მაგრამ იმედი ვერც შემდეგში გაუმართლდა. ამისთანა გარემოებების შემწეობით დავითაშვილი თითქმის ტიროდა ხოლმე, რომ ქართულ რედაქციებში რათ მიშერებიან ამეებსაო, რატომ არ მიბეჭდავენ ლექსებსაო. სირცხვილი არ არისო, მაგათთანა განათლებულ კაცებს შეეფერება ესაო! ამით უქადიან ესენი ქვეყნას სიკეთესო?!... ესენი ჰქადაგებენ ერთობასა და ძმობასაო, ესენი წიგნის ცოდნას კი არ ავრცელებენ ხალხშიო, ახამედ მრავალ მსურველებსაც უსპობენ სწავლასაო; თუ არა და რისთვისა და რათა შერებიან ამეებსო, როდესაც მე თვითონ ჩემის თვალთ ეხედავო, რომ ჩემს ლექსებზე უფრო უხეიროს კი სხვებს უბეჭდავენო, მაგრამ გავიგე ყველაფერი, რომ აქ სულ ნათლიმამობა ყოფილაო... ქართული რედაქციების ესეთი საქციელით დავითაშვილს ისე აუცრუვდა გული თავის ხელობაზედ, რომ იგი ერთს საათ ველარ დგებოდა დაზგაზედ სამუშაოთ, შუა დღე მოვიდოდა თუ არა და მაშინათვე, რომელიმე რედაქციაში წაიდიოდა, სალამო მოაღწევდა და მაშინაც ესრევე იქცეოდა. ესრე აწვალებდნენ საწყალ დავითაშვილს მისი ლექსების ბეჭედის გამო. არ იფიქროთ, რომ მე ამას ჩვენი რედაქტორების მტრობით ვამბობდე, არა, მე მათთან სამტერო არა მაქვს რა; ეს ამბავი მისმა ყველა მცნობებმაც იციან. რომ ცილი არაეინ დამდვას ამ ცნობების სიმართლეში, ამის დასამტკიცებლათ მე აქ მოვიყვან ერთს ადგილს მისის

წერილიდან, რომლიდანაც იმედი მაქვს რომ მკითხველი შეიტყობს ჩემს ცნობების სიმართლეს; ამ წერილის პარიც შენახული მაქვს, რომ ეინიცობა არის და ეინმემ ევეი შე-მოიტანოს ჩემის სიტყვების სინამდვილეში, რომ მაშინ მე თამამად შემეძლოს ჩემი ნათქვამის და დაწერილის დამტკიცება. აი ის ადგილი: «ძმაო ზაქარია! «ღროებაში» ლექსებს ეგზანეიდი, მაგრამ არც ერთი არ დაბეჭდილა, ზოგისა მითხრე»: «ალიოგრულია»ო—თუ რალაც ჯანაბაა და ზოგისა რა. ეხლა არ ეიცო, როგორ დაესწერო? რედაქტორს მოეწონო, თუ მკითხველს? შარშან წინ ყიფშიძემ გლეხის პასუხი (ლექსია) დამიწუნა, იმისთვის, რომ გლეხი ამბობს: «ჩემი მიწა—ქალაღია და გუთანი—კალამიო და ოფლი მელანო». ეს ქავეკავადის აზრია და ამისთვის ეერ დაებეჭდამო. «ჩილიკობა» ეუჩენენ და ეს აკაკის ლექსს ჰგავსო. ზემოხსენებული გლეხის პასუხი გორიღამ გამოეგზანენ და მაჩაბელს «ღროების» პოსტი მოეწერა: «ლექსი კარგია; მაგრამ ეერ დაებეჭდამო». როდესაც ქალაქში ჩამოველი; ხელ მეორეთ მიუტანენ და ეკითხენ: თუ კარგია რატომ არ დაბეჭდეთ მეთქი? «იმისთვის, რომ—მიპასუხა მან—გლეხის პირით იძახი; რათ მინდა თქვენნი ანბანი, რათ მინდა თქვენნი დავთარიო; მითომ და გლეხს სწავლა არ უნდაო!» ი. გოგებაშვილმა რალაც წასწორჩულა და მერე მითხრა მაჩაბელმა დაებეჭდაო და კიდევ დაიბეჭდა ორიე ეს ლექსები: «გლეხის პასუხი» და «ჩილიკობა». მოდი და ეხლა გაამტყუნე, რატო არაფერს სწერო!!» 1884 წ. ქ. გორი.

საცოდავი დავითაშვილი ისეთი თვისების და საწყალი ხასიათის კაცი იყო, რომ მას თავის თავის სიმდიდრეთ

და დიდებთ მხოლოდ თვის ლექსები მიაჩნდა. ეს ხშირად იგონებდა დავით გურამიშვილის სიტყვებს, რომ «მე ჩემი ლექსები ვიწვილეო» და მეც ესევე ვფიქრობ, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ მოსაგონებლათ, ჩემ შვილათ, ლექსები დამრჩებაო; ერთი სიტყვით მრთელი ჩემი სიმდიდრე და იმედი მხოლოდ ეს არისო და დეე ლატაკათ მოეკვდე, ოღონდ ლექსები კი მექნესო. ამავების მეოხებით ისეთი თავ-მოყვარეობა ჰქონდა, რომ ვინც კი მისს ლექსებს დაბეჭდებდა, ის მაშინათვე მზათ იყო, რომ არამც თუ ფულით დახმარებიყო, არამედ საუკუნოთ მათ მოსამსახურეთ გახდებოდა. აი ამის მიზეზი იყო, რომ იგი უკანასკნელს დროს თავის ხელობაზე ერთობ გაზარმაცდა და სულ რედაქციებში დადიოდა, იქ კი, რასაკვირველია რედაქციის მოსამსახურე პირებს ემსახურებოდა. ერთის სიტყვით მისი საწყალი ხასიათის კაცი იყო დავითაშვილი და მისი გებლობდნენ სხვები და რაც კი ამათ საქმე აუჩინდებოდათ გასაკეთებელი, ან გასაგზავნი, ყველგან მას საქმავდნენ და გზავნიდნენ. ერთის სიტყვით მას ატარებდნენ, როგორც მოსამსახურეს, რომელსაც შრომის ფასში ხანდისხან თითო ლექსსაც დაუბეჭდებდნენ. ერთ დროს ეს «ივერიასაც» ატარებდა და გინდ ამ შრომაში მისთვის ფულიც რომ არ მიეცათ, ის უამისოთაც კმაყოფილი იქნებოდა და არას სთხოვდათ, ოღონდ კი ხანდისხან მისთვის ლექსები ებეჭდათ. მე ბევრჯერაც იგი გავკიცხე ამაზე, რომ თუ მცირეოდენი მაინც გაქვს შენი თავ-მოყვარება, დაანებე თავი წაგრე უბრალოთ აქეთ-იქით თრეეასა და ნურავის ეხვეწები და ეღრიტინები, რომ ლექსები დაგიბეჭდონ მეთქი. დასწერე რამდენიმე ლექსი, შეაგროვე და «სტეი-

რიეთა ცალკე წიგნათ გამოცემა მეთქი, მაგრამ მას ჩვენი რედაქციების ასეთი მოქმედება უხეტქავდა გულს და ბოლოს ამითი იქამდისაც მივიდა, რომ გზა და კვალიც აერია და თავის საქმეზე ერთობ გაზარმაცდა. დავითაშვილის სიზარმაცე ისეთის ხასიათებით იყო გარემოცული, რომ მე მას ყოველთვის ზარმაცს ვეძახდი და ამას იგიც მწერს ერთს თავის ხელთ ნაწერ წერილში, რომ შენგან «ზარმაცად წოდებულო» ეს თავის სიზარმაცით საშინელს ცუდს მდგომარეობაში ჩაეარდა და ამ ცუდ მდგომარეობის უპირველეს მიზეზათ მისი ლექსების უცნობლობა და დაუბეჭდაობა გახდა.

დავითაშვილის გარდაცვალების და მწერლობის გამო ამას წინეთ «იერია»-ში ბ. ნ. ხიზანაშვილის წერილი დიბეკდა, რომელ წერილის გამო აქ არ შეიძლება რომ კიდევ არა ესთქვათ-რა. ხიზანაშვილი სწერს, რომ დავითაშვილს ქართველ ინტელიგენციასთან ჭკონდა კავშირიო და იგი ამ ინტელიგენციის გავლენის ქვეშ იყო-ვო და ამიტომ იგი თავის ლექსებში ბევრჯერ ისეთ რამეებს ეხებოდა, რომელიც ხალხის სულს არ იზიდავსო. ხიზანაშვილის ბრძანებით ასე გამოიხატება, რომ ქართველი ინტელიგენცია ისეთი ინტელიგენცია ყოფილა, რომელსაც ევროპის ახალი სწავლა მოძღვრება კარგათ ჭკონათ შესწავლილი, მაგრამ იგინი ამ მოძღვრების მეოხებით ყველასაგან უარსაყოფელ და საგმობელ კოსმოპოლიტობის მიმართულებას დანდგომიან, რაის მეოხებით დავითაშვილიც გაუტაცნიათ ამ მიმართულებით და წმინდა ნაციონალური ლექსების წერის კილოთიც შეუშლიათ იგი. ამის შესახებ უნდა მოგახსენოთ ბ. ნიკო, რომ ქართველო

ინტელიგენცია ბევრს ცოდნასა და ჰაზროვნებას რომ არ არის მოკლებული ეს ცხადი საქმეა, მაგრამ მათ რომ ევროპის სწავლა მოძღვრება ფანტიკურათ სწამდეთ რამე და მით საკმარისათუ კოსმოპოლიტობდნენ ამაზე კი ვერ დაგეთანხმებით, რადგანაც ეს არამც თუ ინტელიგენციამ იცის, არამედ თვით იმ ქართველ მრავალ მწერლებმაცა, რომელნიც ათას ნაირის განუსაზღვრელის ოცნებებით და მიმართულებით არიან საჩენი. განმეორებით მოგახსენებ დარბაისელო ბატონო, რომ დაეთაშეილს სრულიათაც არ ჰქონდა ისეთ ინტელიგენციასთან კავშირი, როგორსაც თქვენ სწამებთ მას. ინტელიგენციის ზოგიერთ პირებს თუ დასდევდა იგი ეს მხოლოდ მიტომ, რომ მისთვის ხანდის-ხან თითო-ორი ლექსები ებეჭდათ სადმე, ინტელიგენციის წინაშე იგი ისე დამცირებული იყო, რომ ზოგი ინტელიგენტი ეტყოდა, რომ წადი ფაიტონი მოიყვანო, ზოგი ეტყოდა, რომ წადი წყალი მოიტანე და ზოგი ეტყოდა კიდევ რომ წადი პაპიროზი მოიტანო. დაეთაშეილს ასეთ საქმეების გამო ჰქონდა ინტელიგენციასთან კავშირი და ერთი მიზრძანეთ გეთაყვა თუ ამათგან რა განეთარებთი მხაზები უნდა შეეძინა და რა გაეღენა უნდა მიეღო? როცა თვით ამ ინტელიგენციასაც არაერთარი დიდი ცოდნა არა აქვს. უნდა ესთქეთ, რომ დაეთაშეილი ჩენის ინტელიგენციისაგან უეცრობის და უეარგისობის მეტს სხვის ვერაფერს შეისწავლიდა და ეს ასეც იქმნა. დაეთაშეილი უფრო მაღლა იდგა იმ ინტელიგენციაზე, რომელ გაეღენასაც თქვენ აწერთ მას. დაეთაშეილი უფრო გულს მოდგინეთ კითხულობდა ქართულ ჟურნალ გაზეთებს და წიკნებს, ვინემც ის წამხდარი და დამპალ ინტელიგენცია,

რომლის მსხვერპლათაც ვახადეთ თქვენ იგი. სამწუხაროა თქვენგან მხოლოდ ის, რომ ხშირად ვილაც კუჭ-მადლართ მოქეფე შეიღებს და მკედარის ჰაზროვნებით საესე მამე-ნიკებს ინტელიგენციის ნამდვილ პირებათ სთელით და დიდს მნიშვნელობასაც აძლევთ.

ერთ ალაგას იმასაც ბრძანებთ ბ. ნიკო, რომ დავითა-შეილი «ხშირად ვერაპის ნასესხებ ჰაზრებს იღებდა და ჰქადაგებდა». ვითომც დავითაშეილი პირველ ხანებში ამ მიმართულებას სდგმია და ამისთვის რომ უფარგისობა შე-უმჩნევნია, ზოლოს კი ამისთვის თავი დაუნებებია და წმან-და ნაციონალურს გზას დასდგომია. თქვენის ბრძანებშიდამ სჩანს, რომ ვერაპიული მოძღვრება და სწავლა-განათლება ჩვენს ვახტანგს, ვახუშტს და სხვა ასეთ ხლამებთ სისულე-ლებზე დაბლა მდგარა. კეთილი. ასეთი შეცდომა მხოლოდ ისეთ კაცს ეპატიება, რომელიც დღეს სკოცხლობს, მა-გრამ გონება და ფეხი კი ისეე წარსულ საუკუნის უმეტრება-ში უდგა. მე ამას ვერ გაკადრებთ თქვენა, რადგანაც თქვენ ბრძანდებოდით იურიდიულს ფაკულტეტზე და მოგისმენათ იურიდიულ ივე მაღალი სწავლა ოსტატობა, მაგრამ ეს კი ვე-რაფერი მოგივიდათ, რომ ვერაპიული ჰაზრები ჩვენებურს სიძველეთა სისულელეზე დაბლა დააყენეთ და გაცვალებთ.

როგორცა სჩანს, გამოჩენილს ხიზანაშეილს ვერაპის ჰაზროვნებაზე სუ სხვა მოწალმართული შეხედულება ჰქო-ნია. სჩანს, რომ ვერაპის სწავლა მოძღვრებას ჩვენთვის არაფერი სიკეთე მოუტანია და ჩვენ ჩვენის გონების გან-სანათლავათ ჩვენი მამა-პაპანი უნდა ვიწამოთ და მათგან დატოვებული ძველი ყარტლიანი ზღაპრული წიგნები. სჩანს, რომ ბ. ხიზანაშეილიც ამ მწერლების და ნაწერების საშუა-

ლებით განათლებულა და თავის შეხედულებაც ჩენის ცხოვრების მღელქსეთა ტკბილის ლექსებიდამ შეუსწავლია.

«ხალხის ბეჩაობნის მოძებნა, მის წყლოულთა მკურნალობა პოეტის საქმე არ იყოვო!» ბრძანებთ კიდეც! ესეც ძალიან კარგი და პატიოსანი, რომ ასე გულ დაღინჯებთ გეაცნობით თქვენი შეხედულება. მაგრამ ერთი გვიბრძანეთ გეთყუა, თუ მაშ რას უნდა ელტოდეს და ემსახურებოდეს პოეტი, თუ არ იმას რასაც თქვენ პოეტთათვის სავალდებულოთ არ სთვლით. ნუ თუ ღღევანდელი პოეტები იმ ბეჩაობის წამლის და მკურნალობის მოძებნა არ უნდა იყვნენ, რასაც თქვენა ბრძანებთ. ნუ თუ ღღევანდელი ერის ცხოვრების სურათები საკმარის საბუთს არ იძლევიან, რომ ჩვენთვის დღეს გრ. ორბელიანის, ალ. ჭავჭავაძის, ე. ორბელიანის, ბესიკის, თუმანიშვილების, საათნავასი, სკანდაროვის, გივიშვილის და სხვა ამისთანა პოეტებისთანა პირნი საჭირონი აღარ არიან. ნუ თუ ამ ეამ პაპა პირების მოკმის დრო არ მოვიდა, ნუ თუ ჩენი ცხოვრება და მღგომარეობა კიდეც საჭიროებს ამ პირთა უეციურს სტეენას. ჩენ კი აღარ ვსაჭიროებთ ამათა და თქვენი კი არ ვიციოთ! ნუ თუ ღღევანდელს პოეტებს კიდეც შეჰფერით, რომ იგინი თვალეზ ახევეულნი ბრძანებთ უნდა ემსახურებოდნენ იმ თავიანთ კერძო სიამოინებასა, რასაც ჭავჭავაძეები, ორბელიანები და სხვები ელტოდენ! გასაკვირველია და საკვირველი ეს მით უფრო, რომ თქვენ დღეს ერთი უკიდურესი მიმართულების მიმდევარი ბრძანდებით და ხვალ კი სრულიად სხვა კაცათ იბადებით! იქნება ეს იურისპრუდენციის მანქანება არის? თქვენს შეცდომებზე თქვენვე კარგათ დარწმუნდებით, მაგრამ ბოდინის მოხდას კი ისევე

ვერ გაბედავთ და ვერ იკადრებთ, როგორც ლომაურის წინაშე არ მოინდომეთ «დროება»-ში. თქვენის შენიშენებით მე ეს დასკვნა გამოვიყვანე, რომ თქვენ ცხარე თანა მომხრე ყოფილხართ ჩვენის ბრმა ილიალისტ პოეტებისა, რომელნიც თავიანთის პეკლარის კაბინეთურის ჰაზროვნებით ლამის სრულიად კრეტინებათ გადაიქცნენ. სჩანს, რომ შენ ამ კრეტინებათაგან რამე ჯილდოს გამოელი, ანუ დაუნის ფოთლებით შემკულს გვირგვინს. თქვენის შეცდომის მეოხებით მე ასე ვფიქრობ, რადგანაც თქვენმა იმ პატარა შენიშენამ უშველებელი ხაზი გააელო თქვენ გვარ მწერლებს და ისეთ მწერლებთ შორის, რომელნიც ასეთი მოწაღმართულის შეხედულების მკაცრი მოწინააღმდეგენი იყვნენ და ყოველთვის და ყოველგან ამას უარს ჰყოფდნენ, სჩანს რომ ევროპაში და რუსეთში პრუდონიც შემცლარი ყოფილა, ჩერნიშევსკიც, ბელინსკიც, პისარევიც და მრავალი სხვებიც და ჩვენში მხოლოდ თქვენა ბრძანებულხართ შეუცდომელი. ან ასე უნდა იყოს და ან არა სხვა ნაირათ: უნდა აიხსნას საქმე, მაგრამ ამ ახსნას ჩვენ არ გაკადრებთ პატივცემულო ხიზანა-შვილო და ასეთი შემცლარი ჰაზრების გამოთქმას კი ჩვენ არავეს ვაპატივებთ და გინდ რომ ჩვენც ვაპატიოთ, მაინც დრო მოვა, როცა დრო დასომს თვის ძრიელ კლანჭების ბრჭყალებს ამ გვარ შეცდომების მთქმელს მწერალს და მაშინ კი უფკველი საქმეა, რომ თქვენგან ძაგებულ წყლულთა მკურნალი პოეტებიც ბევრათ ძვირფასათ დაფასდებიან, ვიდრე ის ჩიტუნია შაშვები, რომელნიც თქვენის შეხედულებით თვალებ ახვეულნი უშინაარსო მხატვრობას უნდა ემსახურებოდნენ. ზემოთაც მოგახსენეთ და აქაც გეტყვიეთ, რომ თქვენ გვარი შეცდომების თქმა ჩვენში მხოლოდ მაშინ

შეიძლებოდა, როცა ჩვენ ჰავტავაძეების და ორბელიანების შემყურებელნი ვიკავით და ჩვენს გონებითი აღორძინების ძალას ესენი წარმოადგენდნენ მისთანა ბედკრულს მხარეში, სადაც უვიც და უგეან პოეტებისაგან არას დროს სანაღობოთ ერთი სიტყვაც არ თქმულა. ასეთი პოეტების ოცნებები და მოღვაწეობა დიდი ხანია რაც დაიღწეა და აღიკვა დედა-მიწიდან და იგი დღეს თუ არის კიდევ სადმე, ეს ქვეყნის მწაგერელ იმისთანა ეგოისტ მწერლებში და პირებში, როგორც ჩვენი მოწინავე მწერლები იყვნენ და რომელთაც აურიცხველი ყმა და მონებიც ჰყვანდათ. მაგრამ რა სთქვას კაცმა, შეუცდომელი არაიენ არის, ქართველ ციტოვი მწერლების მეოხებით და ჩვენებით უნიჭიერესი და ძრიელი კრიტიკოსი პისარევი თავით ფეხამდის სრულს შეცდომას და უვიცობას წარმოადგენს და ჩვენში ხიზანაშვილს რომ რამე შეცდომები წაუძღვეს წინ, ამაზე მას აბა ვინ გაჰკიცხავს. ასე ყოფილა თურმე, რომ პოეტს ხალხთან საქმე არა ჰქონია, ეს მისი ვალდებულება არა ყოფილა თურმე, მისი მოვალეობა ყოფილა ქალების შემკობა, საყვარლებისა და ანუ ისეთის შთენთ ღიდებულთ პალატებისა, რომლის აღსაგებათაც ათასობით და ორი ათასობით და აუარებელი ოფლიც დაღვრილა. მაგრამ ისიც უნდა ესთქვათ, რომ განა ორბელიანების და ჰავტავაძეებისაგან აღზრდილი მწერლები კი არა გვეყვანან, მაშ გივიშვილი და სკანდარნოვი ვინ არიან, თუ არ მათგან გაწურთენილნი და ნამდვილი შვილნი ქართულის მწერლობისა. კეთილი და სამახსოვრო იყოს ამ მწერლის ასეთი საქციელი ჩვენს მწერლობაში და გაეახსენებთ ბ. ხიზანაშვილს,

რომ მას თავის შეცდომა სხვათა შეცდომის მეოხებით უნდა მოსვლოდა და ანუ ისეთ მწერალთ ნაწერებში, როგორც არის ბუჩუქაშული მიმართულების მწერალი ტენი და სხვა ამის მსგავსი მწერლები, როგორც პოეტებზე ისეთივე შეხედულება აქვს, როგორც ხიზანაშვილს და ცხადი საქმეა, რომ ამისთანა პირისთვის დაეთაშვილს არაფერი მნიშვნელობა არ ექმნება და ეს თავის ლექსებით სრულს შეცდომათ იქმნება აღიარებული.

მაგრამ ვინც რომ უნდა სთქვას და ეთრ. «იმედის» თანამშრო. პატრეცემულ ხიზანაშვილმაც რამდენიც უნდა უსაყვედუროს დაეთაშვილს, ჩვენ მინც სუ სხვა შეხედულება გვაქვს მის ლექსებზე და სუ სხვა მნიშვნელობას ვაძლევთ, რადგანაც როცა კაცი კითხულობს დაეთაშვილის ლექსებს, ის რწმუნდება იმაზე, რომ მისი ლექსის შინაარსნი როდი უნდა იყენენ კაბინეთურა მკვლარი ფანტაზიის ნაყოფნი, არამედ იგინი არიან პირ-და-პირ ცხოვრებიდამ ამოკლევილნი და მოკლებულნი ისეთ იდილისტურს ოსტატობას, როგორც სხვა კაბინეთურმა მწერლებმა იციან. დაეთაშვილმა კარგათ იცოდა, რომ ის სხვა ერუ სტვენა გოდებრთ ხალხს თვალთა ცრემლს ვერ მოსწმენდა, ხალხის ვაებას ვერას უშველიდა და ამიტომ იგი ყოველთვის და ყოველგან თავის ლექსებში გულ მართალ და პატიოსან ჰუმანიურ ჰაზრების მქონე მელექსეთ იხატება, ამის ლექსებში გამოიხატება ის, რასაც ის მუდამ დღე ხედავდა ხალხის ცხოვრებაში, სადაც თვით იმყოფებოდა და სცხოვრებდა, იმ ხალხში სადაც იგი დაიბადა და გაიზარდა. ამ ხალხის მდგომარეობა მისთვის იქამდის განუზომელი იყო, რომ ის ამას არც ერთ ლექსის სტრიქონშიაც კი არ იფიქრებდა და განა ასეთი პირის გაკიცხვა და გაკიცხვა ისიც მკვლარის მხატვრობის და ესტეტიკის გამო შესაწყნარისი და საკადრისი და ისიც იმისთანა პირისაგან, როგორც ხიზანაშვილია?!

მზადდება დასაბეჭდათ

პირთული მწერლობა XIX საუკ.

ვასი სამი ზაური.

